

ROMANIEN ÄÄNI

Kokemuksia ennakkoluuloista ja syrjinnästä

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
29.1.2010

Järvinen Iita

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma	Sosionomi AMK	
Tekijä/Tekijät		
Iita Järvinen		
Työn nimi		
Romanien ääni. Kokemuksia ennakkoluuloista ja syrjinnästä.		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Kevät 2010	37
TIIVISTELMÄ		
<p>Opinnäytetyössäni tarkastelen romanien kokemuksia siitä millätavalla ennakkoluulot ja syrjintä näyttäytyvät heidän elämässään. Keskeisessä roolissa opinnäytetyössä ovat romanien ääni ja arjen kokemukset. Pyrkimyksenä on haastateltavien henkilökohtaisten kokemusten avulla ymmärtää ilmiötä. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoutta ja ymmärrystä romanien kohtaamista ennakkoluuloista ja syrjinnästä sekä niiden merkityksestä yksilölle. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Romano Missio ry:n kanssa. Kontekstin opinnäytetyölle muodostavat romanien historia ja kulttuuri, joita tarkastellaan ennakkoluulojen, syrjinnän ja rasismin käsitteiden avulla.</p> <p>Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto opinnäytetyöhön hankittiin puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilta. Haastattelut suoritettiin kevään 2009 aikana. Haastatteluihin osallistui kuusi romania pääkaupunkiseudulta. Haastatteluiden aihealueita olivat ennakkoluulojen ja syrjinnän esiintyminen ja ilmenemismuodot, historian ja nykypäivän eroavaisuudet, romanien kokemukset sosiaalipalveluiden ja muiden palveluiden asiakkuudesta sekä ennakkoluulojen ja syrjinnän vaikutus romanien elämään. Analyysimenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.</p> <p>Aineiston mukaan kaikilla haastatteluun osallistuneilla romaneilla on kokemuksia ennakkoluuloista ja syrjinnästä. Haastatelluilla oli kokemus siitä, että syrjintää on sekä rakenteellista että ihmisistä lähtöisin olevaa. Haastateltavat kertoivat ennakkoluulojen ilmenevän sekä ilmeinä ja eleinä että suorina sanoina ja tekoina. Haastatellut romanit kokivat, että suvaitsevaisuus on ajan myötä kuitenkin lisääntynyt. Syyksi tälle nähtiin koulutustason nousu ja kansainvälistyminen. Haastatteluihin osallistuneilla romaneilla oli kohtaamiensa ennakkoluulojen ja syrjinnän pohjalta syntynyt tunne siitä, että he eivät ole tasa-arvoisia suhteessa pääväestöön.</p> <p>Johtopäätöksenä voidaan todeta opinnäytetyöni aineiston pohjalta, sekä aiemman tutkimuksen ja tiedon valossa, että ennakkoluuloja ja syrjintää on aina ollut ja tulee aina olemaan. Minkään lainsäädännön avulla ei voida poistaa kaikkia ennakkoluuloja tai sinäällään muuttaa romanien asemaa paremmaksi. Asian korjaamiseksi ja ennakkoluulojen poistamiseksi tarvitaan aitoja kohtaamisia, joissa nähdään ihminen ihmisenä. Sen lisäksi yksilöiltä vaaditaan omakohtaista halua muuttaa käsityksiään romaneista.</p>		
Avainsanat		
romanit, ennakkoluulo, syrjintä, rasismi		

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Iita Järvinen		
Title		
Finnish Roma Voice.Experiences About Prejudice And Discrimination.		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Spring 2010	37
<p>ABSTRACT</p> <p>In this final project I studied Finnish Roma experiences of how prejudice and discrimination showed in their lives. In this study I focused on letting the voice and lifelong experiences of Finnish Roma be heard. Through their personal experiences I tried to understand the phenomenon.The main focus of this final project was to increase the knowledge and understanding about the prejudice and discrimination that the Finnish Roma have faced and also the impact those have on the individuals. This final project was carried out in co-operation with Romano Missio ry. The main theoretical contexts were the history and culture of Finnish Roma as well as racism, prejudice and discrimination.</p> <p>My final project was qualitative, and the study material was collected by half-structured theme interview. The interviews were held in the spring of 2009. Six Finnish Roma from the capital region participated in the interview. The interview consisted of the themes of experiencing prejudice, discrimination and racism in their lives, the difference between history and now, Finnish Roma as clients of social and other services. I analysed the material by content analysis.</p> <p>The results showed that all the interviewed had experienced prejudice and discrimination. They all considered discrimination both socially constructive and human-based. They felt that the prejudices were expressed by facial expressions, gestures and verbally. They thought that tolerance had increased lately. The reason for that, they assumed, could be the higher level of education and globalisation. Discrimination and racism towards them, made them feel unequal compared to the majority of Finnish people.</p> <p>Based on my final project and previous studies , we can draw a conclusion that prejudice and discrimination have always existed and will always exist.No legislation is able to erase all the discrimination or racism nor improve the status of the Roma. To make things better and remove prejudice, it is necessary to have genuine face to face everyday contacts, where it is possible to see humans as individuals and not only as Roma people. What is also needed is a spontaneous willingness to change one's opinions about the Roma.</p>		
Keywords		
Finnish roma, discrimination, prejudice, racism		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SUOMEN ETNISET JA KIELELLISET VÄHEMMISTÖT	2
3	ROMANIT	4
3.1	Vankkureista Vallilaan	4
3.2	Romanikulttuurin erityispiirteitä Suomessa	6
3.2.1	Pukeutuminen	7
3.2.2	Suomen romanikieli	8
3.2.3	Sosiaalisten suhteiden merkitys	8
3.2.4	Vanhempien kunnioittaminen	9
3.2.5	Häveliäisyys	9
3.2.6	Puhtaus	10
4	ENNAKKOLUULOT, SYRJINTÄ JA RASISMI	11
4.1	Ennakkoluulo on luulemista ennalta	11
4.2	Syrjinnän juuret vallitsevissa ennakkoluuloissa	13
4.3	Rasismi – kuvitelmia ja tietoista toimintaa	15
5	TUTKIMUSASETELMA	17
5.1	Tutkimustehtävä	17
5.2	Tutkimuksen toteutus	18
5.2.1	Kohderyhmä	18
5.2.2	Puolistrukturoitu teemahaastattelu	18
5.2.3	Aineiston analyysi	20
6	TULOKSET	21
6.1	Ennakkoluulojen ilmeneminen	22
6.2	Koulutus ja sivistys karkottavat ennakkoluulot	22
6.3	Yhteiskunnassa tapahtuva muutos, onko sitä?	23
6.4	Romanit ja työ	23
6.5	Romanit sosiaalipalveluiden asiakkaana	24
6.6	Toteutumaton yhdenvertaisuus palveluiden piirissä	26
6.7	Syrjinnän ja ennakkoluulojen vaikutus romanien elämään	27
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	28
8	POHDINTA	31
	LÄHTEET	35

1 JOHDANTO

”Vaikka me asutaan Suomessa ja me koetaan olevamme suomalaisia, niin silti me koemme olevamme Suomen mustalaisia. Ja valtaväestö ei voi ymmärtää sitä, mitä se merkitsee meille. Meille, jotka ollaan kasvettu mustalaiskulttuurin sisällä ja nähty lapsesta asti se elämä.” (H2)

Suomessa asuu noin 10 000 romania. Romaneilla on Suomessa monivaiheinen 450-vuotta pitkä historia.(Vast Vastensa 2007: 8.) Suomen lainsäädäntö määrittää romaneille oikeuden toteuttaa kulttuuriaan ja kieltään. Lainsäädäntö myös kieltää syrjimisen ja rasismien etnisyyden tai kulttuuritaustan perusteella. Näistä seikoista huolimatta romanit kohtaavat ennakkoluuloja ja syrjintää monissa arkipäivän tilanteissa. (Shakir- Tapanainen 2005: 81.)

Pyrin opinnäytetyössä lisäämään tietoa ja ymmärrystä siitä, millaisia ennakkoluuloihin ja syrjintään liittyviä kokemuksia haastatteluun osallistuneilla romaneilla on ja siitä millainen merkitys niillä kokemuksilla on yksilölle. En pyri opinnäytetyölläni todistamaan sitä, miten asia on, vaan pyrkimyksenäni on tuoda romanien oma ääni ja arjen kokemukset tarkastelun kohteeksi. Sitä kautta haluan lisätä ymmärrystä ennakkoluulojen ja syrjinnän ilmenemisestä ja vaikutuksesta. Opinnäytetyössäni olen halunnut korostaa toisen ihmisen kokemusten kuulemisen ja arvostamisen merkitystä. Opinnäytetyöstäni kumpuavan tiedon avulla pyrkimykseni on lisätä sosiaalialan työntekijöiden ammatillisia ja toiminnallisia valmiuksia toimia yhteistyössä romanien kanssa.

Mielenkiinto romanikulttuuriin liittyvästä opinnäytetyöstä heräsi syksyllä 2008 Interkulttuurisuus, antirasismi ja monikulttuurinen työ – opintojaksoon liittyneessä opintokahvilassa. Romano Missio ry:n työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen tuloksena syntyi ennakkoluulot ja syrjintä- näkökulma, jonka kautta aihetta lähdettiin tarkastelemaan. Opinnäytetyö lähti liikkeelle parityönä, mutta pakon sanelemana siitä muotoutui yksilötyö. Suoritimme opinnäytetyön suunnittelun ja toteutuksen haastatteluihin ja analyysin alkuvaiheisiin asti yhdessä. Epäselvyyksien välttämiseksi ja luettavuuden parantamiseksi kirjoitan kuitenkin työn kokonaisuudessa minämuodossa.

2 SUOMEN ETNISET JA KIELELLISET VÄHEMMISTÖT

Tässä luvussa täsmennän etnisyyden määritelmää sekä pohjustan romaneja käsittelevää opinnäytetyötäni esittelemällä muut Suomen suurimmat etniset ja kielelliset vähemmistöt.

Etnisyyden määrittäminen kirjaimellisesti ei ole mahdollista, sillä etnisuus on suhteellinen, ajallisesti muuttuva ilmiö. Se voidaan nähdä yksilön identiteetin yhtenä ulottuvuutena, mutta perimmältään se on yhteisöllinen ilmiö. Etnisyys määritetään ennen kaikkea kulttuurin, kielen, sukujuurten, tapojen, uskonnon ja arvojen kautta. Näiden tekijöiden painoarvo vaihtelee riippuen ryhmästä ja ajasta. (Aaltonen – Joronen – Lepola 2007: 110.) Shakirin ja Tapanaisen (2005: 15) mukaan nykyään etnisyydessä korostetaan eritoten ihmisen itsensä kokemaa subjektiivista identiteettiä. Yksi tärkeimmistä etnisyyttä määrittävistä tekijöistä onkin etninen raja. Tällä sosiaalista elämää kanavoivalla rajalla tarkoitetaan rajaa, jonka perustana on henkilökohtainen usko yhteenkuulumiseen sekä se, että myös ryhmän ulkopuoliset pitävät sitä erillisenä etnisenä yhteisönä. (Aaltonen ym. 2007: 110.) Etnisyydestä puhuttaessa on olennaisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, ettei tee stereotyyppisiä tulkintoja. Kuuluminen johonkin ryhmään ei ylitä ihmisen yksilöllisyyttä, eikä tee ihmisestä suoraan etnisen taustansa edustajaa. (Shakir- Tapanainen 2005: 15.) Yksittäisen ihmisen tekoa ei voida nähdä koko etnisen ryhmän tekona, eikä yksittäisen ihmisen luonteenpiirrettä tai ominaisuutta voida ajatella esiintyvän jokaisella etniseen ryhmään kuuluvalla jäsenelle.

Suomessa henkilötietolaki kieltää pääsääntöisesti ihmisten henkilökohtaisten arkaluontoisten tietojen, kuten etnisen alkuperän käsittelyn (Henkilötietolaki 523/1999 § 11). Tästä syystä Suomessa ei ole tarkkoja lukuja etnisten ryhmien koosta. Noin lukemat perustuvat kansalaisuutta, syntymämaata ja äidinkieltä käsitteleviin tilastoihin. Ne eivät ole kuitenkaan täysin saumattomia, koska esimerkiksi osa ulkomaan kansalaisista on etnisesti suomalaisia, ja puolestaan osa suomen kansalaisista kuuluu etnisiin vähemmistöihin, kuten saamelaisiin, somaleihin ja romaneihin. Äidinkielen ja etnisyydenkin suhde on vaihteleva, esimerkiksi suurin osa romaneista puhuu äidinkielenään suomea. (Aaltonen ym. 2007: 111.)

Suomenruotsalaiset ovat ehdottomasti suurin kielellinen vähemmistö Suomessa. Suomenruotsalaisia on maassamme ollut 1200- luvulta lähtien. Ruotsia äidinkielenään

puhuvia oli vuoden 2008 lopussa 289 951, joka on 5,4 % koko Suomen väestöstä (Tilastokeskus 2009). Suomenruotsalainen asutus on keskittynyt länsi- ja etelärannikolle. Ainut täysin ruotsinkielinen alue Suomessa on Ahvenanmaa, jolla on alueellinen itsehallinto. (Ihmisoikeudet.net 2007).

Saamelaiset ovat Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueille levittäytynyt alkuperäiskansa, jolla on oma kieli, kulttuuri, elämäntapa ja identiteetti. Saamelaisuus määritetään sukutaustan, ihmisen suhteen kieleen ja kulttuuriin sekä tunteen saamelaisuudesta perusteella. (Joronen–Salonen 2006: 18–20.) Suomessa on noin 9000 saamelaista (Saamelaiskäräjät 2008). Saamenkielen osaajien määrä on hupennut, kun monet saamelaiset ovat ottaneet valtakielen käyttöönsä. Vuoden 2008 lopussa äidinkielenään saamea puhui 1772 ihmistä, joka on 0,03 % koko Suomen väestöstä (Tilastokeskus 2009).

Vuoden 2008 lopussa suurin vieraskielisten ryhmä oli venäjänkieliset, joita on Suomessa noin 48 740 (Tilastokeskus 2009). Suomessa asuvat venäjänkieliset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Suurimman ryhmän muodostavat inkerinsuomalaiset ja muut syntyperältään suomalaiset, jotka käyttävät venäjää pääkielenään. Toisen ryhmään kuuluvat venäjää puhuvat maahanmuuttajat. Kolmas ja pienin ryhmä on entiset Neuvostoliiton kansalaiset, joiden pääkieli on venäjä. (Ihmisoikeudet.net 2007.)

Suomessa on noin 1600 juutalaista. Sitä milloin ensimmäiset juutalaiset ovat saapuneet Suomeen, on vaikea arvioida. Nykyisin suurin osa juutalaisista asuu Helsingissä ja Turussa, joissa on suurimmat seurakunnat. Juutalaisuutta ei käsitetä vain uskontona, vaan se nähdään kokonaisvaltaisena kulttuurina. (Helsingin juutalainen seurakunta 2009.)

Tataareja on Suomessa arviolta noin tuhat. Suurin osa tataareista on saapunut Suomeen 1800-luvun puolivälin jälkeen. Tataarien historiallinen tausta on Turkissa ja he ovat Suomen vanhin islaminuskoinen perinteinen vähemmistö. Valtaosa Suomen tataareista asuu pääkaupunkiseudulla. (Joronen–Salonen 2006: 18–20.)

3 ROMANIT

3.1 Vankkureista Vallilaan

Tässä luvussa käsittelen romanien historiaa, sitä mistä Suomen romanit ovat lähtöisin ja sitä miten he ovat päätyneet Suomeen. Koen romanien historian kuvauksen aiheelliseksi, koska pohdittaessa nykypäivänä esiintyviä ennakkoluuloja ja syrjintää meillä tulee olla käsitys siitä, mitä menneisyys pitää sisällään.

Useiden tutkimusten valossa voidaan katsoa romanien olevan lähtöisin Intiasta. Nälänhätä, poliittinen tilanne, epidemiat ja valloitukset ovat mahdollisia syitä sille mikä ajoi romanit vaeltamaan lukuisia reittejä kohti länttä ja pohjoista. Todennäköistä on, että romanit ovat lähteneet liikkeelle vuosisatojen kuluessa useissa pienissä ryhmissä. Tältä ajalta ennen romanien saapumista Eurooppaan ei ole kirjallisia lähteitä, sillä romanit itse eivät ole kirjanneet muistiin historiaansa. (Ollikainen 1995: 16–19.) Näin ollen romanien menneisyyteen ja historiaan liittyviä vaiheita on pyritty selventämään kielitieteen, etnologian ja erilaisten historian kirjoitusten avulla (Mustalaisasian neuvottelukunta 1981: 17). Yhtenä olennaisena syynä romanien nopealle levittäytymiselle ja kiertelevälle elämäntyyliä pidetään heidän kohtaamiaan vainoja. Romanit ovat joutuneet muun muassa juutalaisten tavoin natsien vainojen kohteeksi. Romaneihin kohdistuneet vainot ovat pakottaneet romaneita vaihtamaan olinsijaansa tiheästi ja näin ollen levittäytymään laajalti. (Grönfors 1981: 21, 26.)

Eurooppaan romanien arvellaan tulleen Balkanin, Pohjois- Afrikan rannikon ja Egyptin kautta. Useissa lähteissä vuosi 1322 mainitaan romanien Eurooppaan saapumisen vuotena. (Ollikainen 1995: 19–20.) Aluksi romaneihin suhtauduttiin Euroopan kaupungeissa myötämielisesti ja he saivat turvakirjeitä ruhtinailta, jotka mahdollistivat kulkemisen maasta toiseen. Romanien harjoittamat ja arvostamat ammatit, kuten hevoskauppa, sepäntyöt, esittävät taiteet ja ennustaminen ovat olleet taitoja, jotka ovat helpottaneet romanien levittäytymistä ympäri maailmaa. Romanit ovat tarjonneet osaamista, jota ei ole muuten yhteiskunnasta löytynyt. (Grönfors 1981: 19.) Ammattitaito on kulkenut suvun piirissä ja ammattia on harjoitettu liikkuen paikasta toiseen, riippuen siitä, missä työlle on ollut tarvetta. Romanien liikkuvien ammattien katsotaan olleen osa syy siihen, että pieni vähemmistöryhmä on säilynyt hengissä Euroopassa riehuneista kulkutaudeista, sodista ja nälänhädästä huolimatta. (Mustalaisasian neuvottelukunta 1981: 17, 26.)

Ei mennyt kuitenkaan kauaa romanien Eurooppaan saapumisen jälkeen, kun romaneita alettiin vieroksua. Romaneista tuli ” sosiaalinen ongelma”, johon pääväestö suhtautui torjuvasti. Syitä tälle on katsottu olevan monia. Yksi pitkään vallinnut syy on ollut nationalismin ajatus, joka vallitsi Euroopassa. Romaneita pyrittiin kaikin mahdollisin keinoin sulauttamaan pääväestöön. Hävitystä toteutettiin rankalla kädellä, kuten esimerkiksi Tšekkoslovakiassa romanien syntyvyyttä pyrittiin vähentämään määräämällä jo synnyttäneet hedelmälliset naiset steriloitaviksi. (Ollikainen 1995: 20, 29, 30.)

Suomessa romanien historia ulottuu 450- vuoden päähän. Ensimmäiset merkinnät romaneista on tehty Ahvenanmaalla Kastelholman linnassa, vuonna 1559. Suurin osa Suomeen tulleista romaneista on tullut Ruotsin kautta. Moni Suomen romanien sukunimistä juontaa juurensa tuolta ajalta, koska romaneilla oli tapana ottaa käyttöön vallitsevan luokan sukunimiä. (Grönfors 1981: 29–31.)

Romanien historia ei ole mutkaton myöskään Suomessa. Romanien elämä ei ole ollut esteetöntä riippumatta siitä, onko Suomea hallinnoinut Ruotsi, Venäjä vai onko se elänyt itsenäisyyden aikaa. Romaneita on muun muassa lainsäädännön varjolla pyritty karkottamaan maasta, määrätty asumaan autioituneelle itärajalle maanpuolustuspolitiikan valossa, sulauttamaan pääväestöön, pakkokeinon asettumaan paikoilleen ja pakkotyöllistetty työlaitoksiin joutumisen uhalla. Romanilapsia on historian saatossa yritetty sulauttaa vallitsevaan kulttuuriin huostanottojen voimin. (Pulma 2006:32–36.)

Romanit elivät pitkään kierrellen perhekunnittain. Perheen ja suvun merkitys korostui. Useat romanien harjoittamat elinkeinot vaativat kiertelemistä ja koska toimeentulo perustui kiertelyyn, oli paikoilleen asettuminen käytännössä mahdotonta. (Pulma 2006: 104.) Suurin osa romaneista kierteli vain omassa tai naapuripitäjässä. Kilpailulla oli suuri merkitys työn saannille ja määrälle. Jos samassa pitäjässä oli useita kilpailevia heimoveljiä, lisäsi se kiertämisen tarvetta. (Pulma 2006: 100.) Pitkille matkoille lähdettiin vain pakonsanelemina tai, jos matkan määränpäänä oli vierailu kaukaisten sukulaisten luo tai markkinakierrokset. (Pulma 2006:103.)

Siirtyminen sotien jälkeen teollistuneeseen yhteiskuntaan koetteli myös romaneita. Kaupunkeihin muuttaminen ja tehdasteollisuuden kehittyminen vähensi huomattavasti käsityöläisammattien tarvetta, jolloin myös romanien mahdollisuus harjoittaa omaa elinkeinoaan kapeni. (Ollikainen 1995: 74.) Puutteellinen koulutus, kulttuuriperinteet ja ennakkoluulot vaikuttivat siihen, että romanien oli hankala sopeutua elämänmuutokseen ja uuteen taloudelliseen tilanteeseen.(Mustalaisasian neuvottelukunta 1981: 23, 27.)

Vasta 1900- luvun puolenvälin jälkeen romanien sosiaalisen aseman parantaminen nähtiin valtion velvollisuudeksi. Mustalaisasian neuvottelukunnan ja Mustalaislähetysten aktiivisella toiminnalla oli suuri merkitys siihen, että romanien oikeuksiin alettiin kiinnittää huomiota. (Pulma 2006: 193.) Säädettiin useita lakeja, joiden tarkoituksena oli tarjota suojaa romaneille muun muassa asunnon ja syrjinnän kieltämisen muodoissa. Vasta 1990- luvulla romanit tunnustettiin vähemmistökansaksi, joka on oikeutettu toteuttamaan ja ylläpitämään omaa kulttuuriaan. (Anttonen 2009: 43.)

Romanien asema Suomessa on historian saatossa parantunut. Lainsäädännön ohessa siihen on muun muassa vaikuttanut Suomeen 1980- 1990 luvun taitteessa saapuneet pakolaiset ja maahanmuuttajat, joiden kautta pääväestön ymmärrys ja suvaitsevaisuus myös romaneita kohtaan koheni. (Anttonen 2009: 43.) Silti romanit eivät vältty pääväestön heihin kohdistamilta ennakkoluuloilta ja joutuvat edelleen taistelemaan oikeuksistaan. Monet romanit toimivatkin aktiivisesti yhteiskunnassa pyrkien vaikuttamaan vähemmistöoikeuksiinsa (Ollikainen 1995: 74).

Romanien koko historiaa voisikin hyvin kuvata ennakkoluulojen historiaksi. Pääväestön mielikuvat romaneista ovat usein liittyneet juuri vapauteen, liikkuvaan elämään ja vahvoihin tunteisiin. Pääväestö on pitänyt kautta aikain romaneita normiston ulkopuolella olevana väkenä, jolla ei ole halua integroitua yhteiskuntaan. (Tanner 2000: 10–11.)

3.2 Romanikulttuurin erityispiirteitä Suomessa

Tässä luvussa käsittelen romanikulttuurin erityispiirteitä. Romanikulttuuri on säilyttänyt omaleimaisuutensa historian pyörteistä huolimatta ja osaltaan myös niiden vuoksi (Hagert 1998: 108). Kulttuurin omaleimaisuus ja erottuminen pääväestöstä voidaan

nähdä sekä romanien kulttuuria ylläpitävänä voimana että osasyynä pääväestön ennakkoluuloille.

Aikaisemmin muiden suomalaisten mystisenä ja salaisenakin pitämää kulttuuria on lähdetty romanien itsensä toimesta avaamaan. Onkin toivottu, että päiväkodit, koulut, sosiaalitoimi ja viranomaiset ottaisivat yhteyttä ”romanikulttuurilähettiläisiin”, jotka mielellään tulevat kertomaan ja keskustelemaan kulttuurista ja tavoista mahdollisten konfliktien ja väärinymmärrysten välttämiseksi (Nyman 2009). Kartuttamalla pääväestön tietoutta romanikulttuurin erityispiirteistä voidaan lisätä ymmärrystä ja hyväksyntää kulttuuria kohtaan ja tätä kautta vähentää ennakkoluuloja ja syrjintää.

3.2.1 Pukeutuminen

Näkyvin osa romanikulttuurista on pukeutuminen. Pukeutuminen sinällään osoittaa pääväestölle vain sen, kuka on romani. Yhteisön sisällä se ilmaisee kuitenkin monimuotoista tapakulttuuria, johon kuuluu moraalitapoja, puhtaustapoja ja kunnioittamistapoja. Naisten yksi merkittävimmistä aikuistumisriitteistä onkin juuri romanihameen käyttöön ottaminen. Päätös hameen käyttämisestä on jokaisen oma valinta (Markkanen 2003: 50). Kansanpukuun pukeudutaan noin 15–18-vuotiaana. Romaninaisen asun pukemisen mukana tulevat aikuisen säännöt ja tavat, joita hameeseen pukeutunut romaninainen sitoutuu noudattamaan. Tehdessään päätöksen käyttää hametta, romaninainen sääntöihin ja tapoihin sitoutumisen lisäksi, sitoutuu käyttämään asua koko elämänsä. (Rantala – Huttunen 1993:55- 56.) Suomalaisten romaninaisten käyttämä kansanpuku eroaa muun maailman romanien pukeutumisesta. Puku on johdettu suomalaisen talonpoikaisnaisen tyylistä ja on muotoutunut ajan saatossa nykyiselleen. (Opetushallitus 2008: 20.)

Romanilasten vaatteet eivät eroa pääväestön vastaavista. Murrosiästä lähtien pukeutumisessa alkaa näkyä hiljalleen romanikulttuurin piirteitä. Miehet pukeutuvat tavallisesti suoriin, tummiin housuihin, pitkähihaiseen kauluspaitaan, villatakkiin tai pusakkaan. (Opetushallitus 2008: 21.)

3.2.2 Suomen romanikieli

Suomessa käytetyn romanikielen katsotaan perustuvat kansainväliseen romanikieleen. Sen alkujuuret ovat hindin ja sanskritin kielissä. (Anttonen 2009: 49.) Lisänsä romanikielelle ovat antaneet muut kielet, kuten suomi ja ruotsi. Kotikielenä sitä puhutaan enää todella harvoissa perheissä. Hagert (1998) liittyy kielen rappeutumisen aikaan, jolloin pääväestö kielsi maaseudulla kiertäneitä romaneja puhumasta omaa kieltään koska pääväestö ei sitä ymmärtänyt. (Hagert 1998: 110–111.) Nykyinen Suomen perustuslaki määrittää romaneille oikeuden ylläpitää ja kehittää sekä kulttuuriaan että kieltään (Suomen perustuslaki 731/1999 § 17).

Useiden koulujen opetussuunnitelmat sisältävät ajatuksen siitä, että kouluissa on järjestettävä romanikielen- ja kulttuurin opetusta, ja näin vahvistettava romani lasten kaksoisidentiteetin muodostumista. Kieli on tärkeä osa kulttuuria, näin ollen sen opetus voidaan nähdä sekä kielen säilymistä että romanilasten kulttuuri-identiteetin muodostumisen kannalta tärkeäksi osaksi opetusta. Lainsäädäntö sisältää kuitenkin porsaanreiän. Laki velvoittaa kuntia järjestämään romanikielen opetusta vain sitä äidinkielenään puhuville. Se, että suurin osa romaneista puhuu pääsääntöisesti äidinkielenään suomea vähentää kuntien opetuksenjärjestämisvelvollisuutta. Romani kielen opetuksen vähyyttä onkin perusteltu juuri lainsäädännön nojalla, mutta myös pätevien opettajien ja oppimateriaalin puuttumisella. (Shakir - Tapanainen 2005: 86–87.)

3.2.3 Sosiaalisten suhteiden merkitys

Romaneilla suvun ja perheen merkitys on hyvin näkyvä tekijä. Yhteisöllisyys menee usein yksilöllisyyden edelle. (Grönfors 1999: 306.) Perhettä ei ajatella vain ydinperhenäkökulmasta, vaan siihen kuuluvat isovanhemmat, vanhempien sisarukset, serkut ja muut vastaavat sukulaiset (Opetushallitus 2008: 24). Romaneille sukunimillä ei ole heidän keskinäisissä suhteissa huomattavaa merkitystä, vaan sillä kenen sukua ollaan (Lounela 2001: 25). Romaniperheissä mies nähdään usein perheen päänä ja nainen kodin sydämenä. (Opetushallitus 2008: 25.)

Suvun suurta merkitystä kuvaa hyvin esimerkiksi romanikulttuuriin kuuluva väistämisyvelvollisuus. Siinä korostuvat sekä sukulaissuhteiden lujuus että suvun yhteisöllisyys. Yksittäisen romanin syyllistyminen tuomittavaksi katsottuun tekoon

toista romanian kohtaan voi johtaa tekijän suvun velvollisuuteen välttää kohtaamista uhrin suvun kanssa. Suvut eivät tällöin käy samoissa tilaisuuksissa eivätkä asetu samalle paikkakunnalle asumaan. Lapset laitetaan eri päiväkoteihin tai kouluihin. Jos on kyse isommasta kaupungista, suvut saattavat asua ja liikkua eri kaupunginosissa. Tällä tavalla tekijän suku kunnioittaa toisten surua ja mielihahaa. (Opetushallitus 2008: 25.) Väistämällä pyritään myös ennaltaehkäisemään uusia aggressiivisia kohtaamisia.

3.2.4 Vanhempien kunnioittaminen

Vanhempia sukupolvia ja heidän kokemuksiaan kunnioitetaan ja arvostetaan romanikulttuurissa. Hagertin (1998: 108) mukaan ”vanhojen ihmisten elämäkokemuksen arvostaminen on romanikulttuurin perusta.” Samaa totesivat Rantalan ja Huttusen (1993: 70–71) haastatteluihin osallistuneet romanit.

Vanhemmiksi ihmisiksi lasketaan omien vanhempien ikäiset ja siitä vanhemmat: eli edelliset sukupolvet. Vanhempia ihmisiä teititellään ja heille osoitetaan arvostusta noudattamalla hyviä käytöstapoja. Nuoremman romanin ei ole sopivaa asettua vanhempien romanien yläpuolelle edes fyysisesti. Tästä syystä romanit eivät voi asua päällekkäisissä asunnoissa samassa kerrostalossa (Opetushallitus 2008:18- 22).

Kulttuuriin ja vanhempien sukupolvien kunnioittamiseen kuuluu myös se, että perheillä on usein pyrkimys huolehtia vanhuksista itse mahdollisimman pitkään kotona. Jos romani kuitenkin joutuu sairaalaan tai vanhainkotiin, hänen luonaan vierailaan useasti ja hoitoon toivotaan saatavan osallistua aktiivisesti (Opetushallitus 2008: 18). Tälle tavoin osoitetaan sekä välittämistä että kyseiselle ihmisille kuuluvaa arvoa.

3.2.5 Häveliäisyys

Häveliäisyystavat liittyvät vahvasti vanhempien kunnioittamiseen ja ne velvoittavat aikuisia romaneja. Häveliäisyys näkyy puheessa, käyttäytymisessä ja pukeutumisessa. (Opetushallitus 2008: 19.) Seksuaalisuuteen tai ruumiin luonnollisiin toimintoihin liittyvistä asioista ei keskustella sukupolvien välillä. Häveliäisyyteen liitettäviä asioita ovat myös raskaus, synnytys ja seurustelu. (Opetushallitus 2008: 19.) Raskaus peitetään häveliäisyssyistä vaatteilla. Raskauden loppuvaiheessa odottava äiti pyrkii välttämään kohtaamista vanhempien romanien kanssa. (Vast vastensa 2007: 28.) Häveliäisyssyistä

johtuen nuorempi romani ei voi kertoa lapsensa syntymäaikaan vanhemman romanin läsnä ollessa (Bollström – Bollström 2008). Romanivanhempi ei myöskään voi kertoa lapsilleen fyysiseen aikuistumiseen liittyvistä asioista. Sen vuoksi monet romanit kokevat koulujen seksuaalivalistuksen olevan hyödyllistä. (Markkanen 2003: 47–48.)

Seurustelevan parin tai avioparin ei ole sopivaa istua toistensa vieressä vanhempien romanien läsnä ollessa eikä olla fyysisessä kosketuksessa (Opetushallitus 2008: 19). Eri sukupuolta olevat eri sukupolveen kuuluvat romanihenkilöt eivät ole lähekkäin eivätkä istu vierekkäin. Tämän katsotaan pätevän myös sukulaissuhteissa. (Markkanen 2003: 46). Myöskään eri sukupuolta ja eri sukupolveen kuuluvat romanihenkilöt eivät voi häveliäisyyden vuoksi jäädä tilaan kaksin. (Opetushallitus 2008: 19). Joissain perheissä katsotaan, ettei esimerkiksi pojan ole sopivaa asua yksinhuoltajaäidin kanssa ollessaan yli 17-vuotias. (Markkanen 2003: 48–49.)

3.2.6 Puhtaus

Pääväestölle puhtaus sana tuo mieleen hygieniasta ja siisteydestä huolehtimiseen. Romaneille nämä ovat tärkeitä asioita, mutta puhtaus käsittää sen lisäksi rituaalisen puhtauden, joka liittyy vahvasti häveliäisyyteen ja vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Periaatteena on, että syömiseen ja juomiseen liittyvien tavaroiden ja pintojen halutaan olevan puhtaita (Hagert 1998: 110). Puhdasta on siis kaikki mikä liittyy ruokailuun, likaista se, missä kävellään, maataan tai istutaan. Likainen tekee puhtaan likaiseksi, mutta puhdas ei tee likaista puhtaaksi. (Grönfors 1999: 309.)

Astioita ei laiteta istuimille tai lattialle. WC:tä ja keittiötä varten on omat, erilliset tavaransa, pesuaineet ja pyyhkeet. Keittiöpyyhkeet pestään erillään muista pyyhkeistä eikä niitä pestä pesukoneessa kuten muut pyykit. Myös muuhun pyykinpesuun liittyy erityisyyksiä: vanhusten vaatteet pestään erillään muista, myös alusvaatteet ja lasten vaatteet pestään erikseen. (Hagert 1998: 110).

Lapsen syntymästä ensimmäisen kuukauden kestäväna lapsivuodeaikana ei vauva, eikä hänen äitinsä voi mennä perheen keittiöön, eikä käyttää perheen astioita tai muita ruokailuvälineitä. Jos äiti tai vastasyntynyt menee keittiöön, vanhemmat romanit eivät voi enää sen jälkeen tulla asuntoon. Asunto on pysyvästi likaantunut. (Vast vastensa 2007: 28.)

Puhtaussäännöt juontavat juurensa entisestä kiertävästä elämäntavasta, jolloin puhtaudesta huolehtiminen oli erityisen tärkeää tartuntojen ja kulkutautien välttämiseksi (Hagert 1998: 110). Entisaikaan hengissä säilyminen turvattiin pitämällä puhtaudesta huolta, nykyisin puhtaussäännöt ovat osa kulttuuria ja muovautuvat kulttuurin ja yhteiskunnan muutoksen mukana.

On tärkeää muistaa, että vaikka romaneilla saattaa olla yhteneviä tapoja, romanit ovat ennen kaikkea yksilöitä ja yksilöinä heitä tulee myös ensisijassa kohdata (Bollström – Bollström 2008). Kulttuuri on arjessa elämistä, joten yhteisten tapojen noudattaminen saattaa näkyä perheissä, suvuissa ja ryhmissä eri tavoilla (Opetushallitus 2008: 17). Romanikulttuurin ei voida katsoa olevan muuttumaton. Se elää ja muokkautuu ajan myötä vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien kanssa. (Markkanen 2003: 33, 58.)

4 ENNAKKOLUULOT, SYRJINTÄ JA RASISMI

Tämän luvun tarkoitus on avata opinnäytetyön teoreettista näkökulmaa. Ilmiön ymmärtämisen kannalta on tärkeää pohtia siihen liittyviä käsitteitä teorian tiedon valossa. Pyrin avaamaan ennakkoluulon ja syrjinnän käsitteitä romanien näkökulmasta. Vaikka opinnäytetyöni keskittyy vahvasti ennakkoluuloihin ja syrjintään kuvaan myös rasisminkin käsitettä, koska näen sen vahvasti ennakkoluulojen ja syrjinnän rinnalla kulkevana ilmiönä.

4.1 Ennakkoluulo on luulemista ennalta

Ennakkoluulot ovat ennalta muodostettuja, hylkääviä ja stereotyyppisiä asenteita jotakin ilmiötä tai ihmisryhmää kohtaan (Wahlström 1996: 72). Kaikilla ihmisillä on käsityksiä siitä millaisia suomalaiset, romanit, amerikkalaiset tai muslimit ovat, ja tahtomatta välitämme omia käsityksiämme eteenpäin. Kuinka oikeellisia käsityksemme ovat, riippuu siitä kuinka ne ovat muodostuneet. Jos käsitys perustuu luettuun ja muilta ihmisiltä kuultuun eikä kanssakäymiseen näiden ihmisryhmien kanssa, voi se olla täysin virheellinen. (Liebkind 1996: 217 –218.) Suvaitsevainen ihminen on valmis muuttamaan ennakkokäsityksiään kokemusten myötä. Suvaitsematon ihminen sen

sijaan pitää kiinni ennakkoluuloistaan, vaikka tosiasiat puhuisivat ennakkoluuloisia tulkintoja vastaan. (Wahlström 1996: 72.)

Ennakkoluulojen, jotakin ihmisryhmää kohtaan katsotaan olevan yleistämisen seurausta. Stereotyyppinen, eli yleistävä ajattelutapa leimaa koko ryhmän tai joukon yksittäisen asian tai ilmiön seurauksena. (Aaltonen– Joronen– Villa 2009: 20–21) Romaneihin kohdistuu paljon negatiivisia ennakkoluuloja. Ihmiset muodostavat yksittäisten huonojen kokemusten valossa vahvoja ennakkoluuloja, joiden muuttaminen on haastavaa. Usein yksi romani muodostaa yleistävän ajattelutavan mukaisesti kasvot koko romanien joukolle. Näin ollen yksittäisen romanin teko on nähty koko romaniväestöä leimaavana tekona.

Pääväestön ennakkoluulot ovat muun muassa vaikuttaneet siihen, että romanien työllistyminen on todella hankalaa. Pääväestön ennakkoluuloisuus ja romanien syrjintä ovat synnyttäneet ennakkoluuloja romaneissa pääväestöä kohtaan. Molemmiin puoleisiin ennakkoluulot toimivat esteenä ja hidasteena romanien integroitumiselle yhteiskuntaan. (Anttonen 2009: 20.) Tällaiset yleistyksistä johtuvat ja muodostuvat ennakkoluulot ylläpitävät yhteiskunnassamme tapahtuvaa syrjintää (Aaltonen ym. 2009: 22).

Liebkindin (1996: 218) mukaan ihmisen itsetunnolla on suuri merkitys ennakkoluulojen syntyyn ja niiden säilymiselle. Hyvän itsetunnon omaava ihminen luottaa itseensä sekä kykyensä selvitä uusissa tilanteissa. Tällainen ihminen on valmis ottamaan vastaan uutta tietoa ja kohtaamaan erilaisia ihmisiä ilman pelkoa siitä, että ne vahingoittaisivat hänen minuutta. Ihminen, jolla on heikko itsetunto, kokee helposti, että kaikki uusi ja erilainen on uhka hänelle itselleen. Tällöin ihminen kokee tarvetta torjua ja halveksia kaikkea itselleen vierasta. Näin ollen ei synny kohtaamisia, jotka muuttaisivat ihmisen ennakkoluuloja. Liebkind korostaa kuitenkin, etteivät ennakkoluulot ole ainoastaan kiinni ihmisen itsetunnosta. Ennakkoluuloihin vaikuttavat myös ihmisen omaksumat arvot. Ihminen, joka pitää arvossa vihamielisyyttä erilaisuutta kohtaan ei kykene ottamaan vastaan informaatiota, joka muuttaisi ennakkoluuloja.

Puuronen (2003: 195–196) esittelee artikkelissaan Gordon W. Allportin vuonna 1984 luoman klassisen ennakkoluuloisen käyttäytymisen luokittelun. Allportin mukaan ennakkoluuloisen käyttäytymisen voi jakaa viiteen luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat ihmiset, jotka puhuvat epäkorrektisti etnisistä vähemmistöistä samanlaisia

ajatuksia omaavien ihmisten kanssa. Tähän ryhmään kuuluvat harvoin menevät pahan puhumista pidemmällä. Ensimmäiseen ryhmään kuuluu esimerkiksi ihmisiä, jotka kertovat keskenään romanivitsejä. Toiseen luokkaan kuuluvat ihmiset, jotka ennakkoluulojensa vuoksi välttelevät kontakteja tietyn ihmisryhmän kanssa. Tähän ryhmään kuuluvat ihmiset esimerkiksi välttelevät joutumasta työskentelemään romani henkilön kanssa. Kolmanteen luokkaan kuuluvat aktiivisesti toimivat ihmiset. Jotka omalla käytöksellään syrjivät ja pyrkivät eristämään syrjityn ryhmän. Syrjityn ryhmän jäseniltä saatetaan esimerkiksi kieltää tuleminen tiettyihin paikkoihin, palveluiden käyttäminen, ihmisoikeudet ja poliittiset oikeudet. Hyvä esimerkki on ravintolan pormestari, joka kieltäytyy päästämästä romanihenkilöä ravintolaan hänen kulttuuritaustansa vuoksi. Neljänteen luokkaan kuuluvien ihmisten ennakkoluulot ovat niin ehdottomia ja kovia, että ne välittyvät väkivaltana ja omaisuuteen kohdistuvana vahingontekona. Viidennessä luokassa ovat ihmisjoukot, jotka suunnitelmallisella toiminnallaan pyrkivät kansan tai etnisen ryhmän hävittämiseen.

4.2 Syrjinnän juuret vallitsevissa ennakkoluuloissa

Syrjinnän katsotaan usein saavan alkunsa vallalla olevista ennakkoluuloista. Ennakkoluulojen voidaan katsoa usein motivoivan syrjivään käytökseen. (Aaltonen ym. 2009: 20–21) Syrjintä voidaan määrittää ei- hyväksyttäväksi erotteluksi, joka perustuu ihmisten välisiin eroihin. Syrjinnän päämäärä ei välttämättä ole vahingon tuottaminen. Syrjintää motivoi pikemminkin halu suosia jotain ihmisryhmää toisen ryhmän kustannuksella. (Scheinin 1996: 8.) Shakir ja Tapanainen (2005: 16) näkevät syrjinnän ja rasismin eron siinä, että rasismi voi jäädä ajatuksen tasolle, mutta syrjinnässä on aina kyse teoista tai tekemättä jättämisestä.

Ei voida kuitenkaan suoraan esittää, että ennakkoluulot ja syrjintä kulkisivat aina käsi kädessä. Voi olla, että runsaastikin ennakkoluuloisia ajatuksia omaava ihminen pystyy arjessa kohdatessaan ennakkoluulojaan toimimaan tasapuolisesti. Ihmisten ennakkoluulot ja asenteet määrittävät pitkälti ihmisen käytöstä, mutta ei voida katsoa, että ne suoraan johtaisivat syrjivään toimintaan. Keskeisiä ulkoisia tekijöitä, jotka ihmisen asenteiden rinnalla vaikuttavat syrjintään, ovat muun muassa se miten yhteiskunnassa yleisesti suhtaudutaan syrjintään ja miten oikeudellisesti syrjintään puututaan. Usein syrjivä käytös voi olla myös tahotonta, ja johtua tietämättömyydestä

tai välinpitämättömyydestä. Tällöin käytös ei ole yhteydessä vallitseviin tai henkilökohtaisiin ennakkoluuloihin. (Aaltonen ym. 2009: 22.)

Suomessa etnisen tai kansallisen alkuperän vuoksi tapahtuva syrjintä on kielletty lainsäädännössä. Lakien avulla on pyritty takaamaan ihmisille yhtäläinen oikeudellinen turva, hyvin monenlaisin perustein. Lainsäädäntö syrjinnän kieltämisen ohella velvoittaa aktiiviseen toimintaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Laissa on määritetty myös henkilöt, joiden tehtävänä on valvoa lain toteutumista. (Aaltonen ym. 2009: 11-12.) Suomen perustuslaki määrittää ihmisen perusoikeudeksi olla lain edessä yhdenvertainen muiden kanssa. Laki kieltää asettamasta ketään eriarvoiseen asemaan alkuperän takia ilman hyväksyttävää syytä. (Suomen perustuslaki 731/1999 § 6.)

Vuonna 2004 voimaan astuneella yhdenvertaisuuslailla pyritään kitkemään syrjintää ja edistämään yhdenvertaisuuden toteutumista. Laki keskittyy erityisesti etnisen alkuperän vuoksi tapahtuvaan syrjintään. (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 6). Etnisellä alkuperällä tarkoitetaan sekä maahanmuuttajia, että perinteisiä etnisiä vähemmistöjä kuten saamelaisia ja romaneja.

Lainmukainen syrjintäkielto koskee välitöntä syrjintää, välillistä syrjintää ja häirintää. Välittömällä syrjinnällä tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen asetetaan suoraan eriarvoiseen asemaan verrattuna muihin. (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 6). Välittömästä syrjinnästä puhutaan esimerkiksi silloin kun romani ei pääse töihin sen vuoksi, että on romani. Välillisessä eli epäsuorassa syrjinnässä on kyse siitä, että jokin näennäisesti puolueeton säännös tai käytäntö saattaa jonkun erityisen epäedulliseen asemaan muihin vertailun kohteena oleviin nähden (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 6). Esimerkiksi romaninaisalta kielletään kouluavustajan tehtävissä romanihameen käyttäminen, vaikka työtehtävä tai työpaikan pukeutumistapa ei edellytä samanlaista pukeutumista kaikilta. Häirintä on henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Laki kieltää myös käskyn tai ohjeen syrjiä (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 6). Tällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa työnantaja kieltää työntekijöitään palvelemasta romaniasiakkaita.

Yhdenvertaisuuslakia sovelletaan työelämässä ja koulutuksessa. Lisäksi etnisen alkuperään liittyen lain piiriin kuuluvat myös sosiaali- ja terveystyöpalvelut ja -etuudet, yleisesti tarjottavat ammatilliset palvelut, kuten esim. ravintolapalvelut ja asumispalvelut. (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004 § 2.) Myös suomen rikoslaisissa otetaan kantaa syrjintään. Laissa on säädetty syrjintä rangaistavaksi teoksi. Syrjinnästä voi seurata sen vakavuuden mukaan, joko sakko tai vankeusrangaistus. (Rikoslaki 39/1889 11:§ 11.)

Lainsäädäntö voidaan nähdä yhdeksi tärkeimmäksi syrjinnänvastaisen työn välineeksi. Oikeusjärjestelmä on keskeisessä roolissa, koska se edustaa valtiotalta ja yhteiskunnallista järjestystä. (Makkonen 2003: 9.) Lainsäädännöllä, sillä miten syrjintään puututaan, ja siitä rangaistaan, on olennainen vaikutus pohdittaessa mahdollisuuksia syrjinnän pois kitkemiseen. Lainsäädäntö ei kuitenkaan itsessään poista ennakkoluuloisuutta ja syrjintää, sen vuoksi on tärkeää lisätä ihmisten yleistä tietoisuutta syrjinnästä ja sen vaikutuksista yksilöille. (Aaltonen ym. 2009: 23)

4.3 Rasismi – kuvitelmia ja tietoista toimintaa

Ennakkoluulot ovat keskeisiä taustatekijöitä rasismien ajatusmallille. Toisaalta rasismi voidaan nähdä myös ennakkoluuloisuuden äärimmäisenä muotona, jolloin ennakkoluulot alkavat hallita yksilön ajattelua. (Aaltonen ym. 2009: 23.) Rasismien tarkka määrittäminen on hankalaa sen monitahoisuuden vuoksi. Se minkälaisen sisällön rasismien määrittely saa, riippuu pitkälti määrittäjän suhteesta rasismiin.

Klassisen määrittelyn mukaan rasismi koostuu sarjasta kuvitelmia, joiden mukaan tietty ihmisryhmä on toiseen ryhmään verrattuna moraalisesti, älyllisesti ja kulttuurisesti ylivoimainen ja jonka ylivoimaiset ominaisuudet periytyvät sukupolvelta toiselle (Liebkind 1996: 205). Klassiseen määrittelyyn liittyy vahvasti ajatus rotuopista, jonka mukaan ihmiset jakautuvat eriarvoisiin rotuihin, ja näiden rotujen sekoittuminen ei ole hyväksi. Shakirin ja Tapanaisen (2005: 14) mukaan kaikessa yksinkertaisuudessaan rasismi tarkoittaa ihmisen tai ihmisryhmän arvottamista esimerkiksi ihonvärin, kansalaisuuden, etnisen alkuperän, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella alempiarvoiseksi, kuin muut ihmiset tai ihmisryhmät. Rasismi on siis toisen henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvon alentamista. Rasismien voi määrittää sekä kielteiseksi kuvitelmiksi yksilöistä että kielteiseksi asenteiksi heitä kohtaan sen vuoksi, että he

kuuluvat johonkin tiettyyn vähemmistöryhmään. Rasismin yksi ilmenemismuoto on tietoinen toiminta, jolloin toiminnalla pyritään kieltämään tietyn ryhmän tai sen jäsenen ihmisoikeuksia. (Jasinskaja- Lahti – Liebkind– Vesala 2002: 28–29.)

Rasismiin liittyy vahvasti pelko. Ihmisten on vaikea myöntää pelkojaan, jotain uutta tai erilaista kohtaan. Monelle ihmiselle pelon käsitteleminen on vaikeaa, ja näin ollen muuntavat ajatuksissaan pelon vihaksi pelättyä kohtaan. Ihmisillä on kuitenkin tarve purkaa näitä pelkoja. Usein pelkojen kautta muodostunut viha kohdistetaan turvallisesti itseään heikompaan ihmiseen. (Helne 2004:155.) Heikompi ihminen voi olla esimerkiksi romanilapsi, johon aikuisen viha kohdistuu välinpitämättömyytenä tai ilkeinä sanoina. Helne (2004: 155) korostaakin rasismin olevan äärimuoto pelosta kohdata jotain erilaista.

Rasismin kohteeksi joutuvat usein niin sanottuihin näkyviin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt eli sellaiset henkilöt, jotka esimerkiksi ulkoisen olemuksensa tai kielensä perusteella selvimmin eroavat pääväestöstä. (Makkonen 2000: 10.) Suomessa tällainen vähemmistöryhmä on esimerkiksi romanit, jotka pukeutumisellaan eroavat pääväestöstä. Erilainen ulkoinen olemus tai kieli halutaan tällöin nähdä rasismin oikeuttavaksi asianhaaraksi. Jorosen ja Salosen (2006: 16) mukaan monet perinteisestä rasismista irtisanoutuvat ihmiset saattavat lähes huomaamattaan antaa tukensa tällaiselle ajatusmallille, että jokin kulttuuri ei sovi yhteen ”meidän” kulttuurin kanssa.

Puurosen (2003: 193–196) kuvaamassa arkipäivän rasismissa on paljon piirteitä ennakkoluuloista ja syrjinnästä. Arkipäivän rasismiksi voidaan kutsua tilanteita, joissa ihmiset asetetaan eriarvoiseen asemaan ihonvärinsä tai kulttuurinsa perusteella. Arkipäivän rasismi on pieniä tekoja, jotka ilmenevät ihmisten eleissä, ilmeissä, vitseissä, heidän käyttämissään käsitteissä ja tavoissa. Arkipäivän rasismi ilmenee usein syrjivinä tekoina. Se voi olla esimerkiksi syrjimistä työhönotossa, pinttyneitä ennakkoluuloja, nimittelyä kadulla tai ihmisen huomiotta jättämistä. (Puuronen 2003: 193- 196). Romaneihin kohdistuvassa arkipäivän rasismissa voidaan esimerkiksi ottaa sanan ”mustalainen” käyttäminen. Se millaisissa tilanteissa ja yhteisöissä sanaa käytetään määrittää sanan loukkaavuutta. Osa ihmisistä kokee sanan todella rassistiseksi ja osa ihmisistä perustelee sen käyttöä sillä, että se on ollut käytössä useita vuosikymmeniä, eikä siihen ole sisältynyt rassistista tai leimaavaa merkitystä. Näillä

pienillä teoilla ja sanoilla kuitenkin loukataan ihmistä ja rajoitetaan tarkoituksellisesti tai tarkoituksetta liikkumisvapautta ja sosiaalisia tilanteita (Puuronen 2003: 208).

Tällaiset kokemukset voivat johtaa vähemmistöjen kuten romanien syrjäytymiseen yhteiskunnasta ja turhautumiseen taistelussa omista oikeuksistaan. Vaikka kyse on usein yksittäisen ihmisen ennakkoluulojen pohjalta nousevasta käytöksestä, voidaan käytöksen nähdä olevan ilmentymä rakenteellisista ja institutionaalisista käytännöistä. (Puuronen 2003: 193- 196.) Erilaiset käytänteet, toiminnot ja yhteiskunnan rakenteet voivat tuottaa epätasa-arvoisuutta tai ylläpitää rasistisia asenteita. (Jasinskaja- Lahti ym. 2002: 28–30.) Shakir ja Tapanainen (2005: 14) korostavatkin, että yksilöiden toiminnassa ilmenevän ja institutionaalisen rasismin raja on hyvin häilyvä. Johtuen siitä, että usein rasismia ylläpitää yhteiskunnassa vallitsevat valtarakenteet, jotka näyttäytyvät yksittäisten ryhmien ja ihmisten toiminnassa. (Shakir -Tapanainen 2005: 14.) Monet arkipäivän rasismin ilmiöt ovat niin juurtuneita pääväestön rutiinomaisiin käytäntöihin, että niitä on vaikea havaita. Pääväestön ihmiset sosiaalistuvat käytäntöihin kasvaessaan kulttuurin jäseniksi. (Puuronen 2003: 193- 196.)

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyössä lähtökohtana on yksilön äänen kuuleminen ja sitä kautta yksilön minuuden vahvistaminen. Opinnäytetyön tehtävänä on selvittää romanien kokemuksia siitä millä tavalla ennakkoluulot ja syrjintä näyttäytyvät heidän elämässään. Tavoitteena on etsiä vastauksia kysymyksiin:

- Miten ja millaisissa paikoissa tai tilanteissa ennakkoluuloja ja syrjintää esiintyy?
- Miten ennakkoluulot ja syrjintä näyttäytyvät sosiaalialan palveluissa?
- Millaisia seurauksia syrjinnällä on yksilölle?

Keskeisessä roolissa opinnäytetyössä ovat romanien ääni ja arjen kokemukset. Pyrkimyksenä on haastateltavien henkilökohtaisten kokemusten avulla ymmärtää ilmiötä. Opinnäytetyön tarkoituksena on lisätä tietoutta ja ymmärrystä romanien kohtaamista ennakkoluuloista ja syrjinnästä sekä niiden merkityksestä yksilölle.

5.2 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Työssä pääpaino on aineistossa, joten siinä täyttyy aineistolähtöisen tutkimuksen ominaispiirteet. Opinnäytetyön tavoitteena on ilmiön merkityksen selvittäminen kokonaisvaltaisesti, keskittymällä pieneen määrään tapauksia ja analysoimalla niitä mahdollisimman perusteellisesti. Tällöin aineiston tieteellisyyden kriteeri ei niinkään ole määrä vaan laatu.(vrt. Eskola – Suoranta 1998: 18.)

5.2.1 Kohderyhmä

Aineisto kerättiin haastattelemalla kuutta aikuista romania pääkaupunkiseudulta. Haastattelut suoritettiin kevään 2009 aikana. Haastatteluun osallistuneista kolme oli naisia ja kolme mies. Iältään he olivat 30–71vuotiaita. Tärkeää on, ettei opinnäytetyöstä aiheudu haittaa tai vahinkoa haastateltaville. Sen vuoksi opinnäytetyössä haastateltavista käytetään tunnistekoodeja (H1-H6) anonymiteetin turvaamiseksi.

Haastateltavia lähestyttiin saatekirjeellä, jossa oli esiteltynä opinnäytetyön aihe sekä selvitetty sitä mihin haastatteluita on tarkoitus käyttää. Romano Missio ry:n yhteyshenkilö jakoi saatekirjeet ja etsi henkilöt, jotka olivat halukkaita osallistumaan ennakkoluuloja ja syrjintää käsittelevään haastatteluun.

5.2.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Aineiston hankintamenetelmäksi valikoitui haastattelu, koska opinnäytetyön kiinnostuksen kohteena on tutkittavan näkökulma. Haastattelussa tutkittavan näkemys tulee täsmällisemmin ilmi kuin lomakkeessa, koska se mahdollistaa asioiden molemmin puoleisen täsmentämisen. Haastattelu mahdollistaa haastattelussa saadun tiedon syventämisen ja tietoa on mahdollista monipuolistaa lisäkysymysten avulla. (Hirsjärvi–Hurme 2000: 35,36.) Aineistonkeruu tapahtui puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla. Puolistrukturoidussa teemahaastattelussa ennalta päätetyt teemat ovat kaikille tutkittaville samoja, mutta alakysymysten tarkka järjestys ja muoto saattavat vaihdella. Teemahaastattelu tuo erityisesti tutkittavien äänen kuuluviin, jolloin se ottaa huomioon ihmisten henkilökohtaiset tulkinnat sekä käsitykset tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi–Hurme 2000: 47,48.)

Haastattelurunko muotoutui opinnäytetyön tutkimustehtävän pohjalta. Alunperin tarkoituksena oli keskittyä ainoastaan sosiaalipalveluihin, mutta haastattelurunko muotoitui käsittelemään myös muita elämän alueita. Haastatteluissa käsiteltäviä aihealueita olivat ennakkoluulojen ja syrjinnän esiintyminen ja ilmenemismuodot, historian ja nykypäivän eroavaisuudet, romanien kokemukset sosiaalipalveluiden ja muiden palveluiden asiakkuudesta sekä ennakkoluulojen ja syrjinnän vaikutus romanien elämään. Näiden aihekokonaisuuksien alle muodostettiin apukysymyksiä, joiden tarkoituksena oli tukea haastattelua, syventää tietoa ja antaa lisäarvoa kysymyksille.

Haastatteluiden aluksi haastateltaville tähdennettiin tutkimuksen luotettavuutta ja sitä, ettei haastateltavien henkilöllisyys tule näkyviin työssä. Heille kerrottiin tutkimuksen sisällöstä ja kulusta. Haastateltaville korostettiin heidän mahdollisuuttaan olla vastaamatta kysymyksiin ja kerrottiin mahdollisuudesta keskeyttää haastattelu, jos haastattelu on sisällöltään sellainen, mihin he eivät halua vastata. Tällä tavoin pyrittiin mahdollisimman tarkasti huolehtimaan tutkimukseen osallistuneiden oikeuksista ja tutkimuseettisten sääntöjen toteutumisesta. (vrt. Tuomi – Sarajärvi 2009: 131)

Ennen varsinaisen haastattelun aloittamista haastateltavilta kysyttiin ikää, kotipaikkakuntaa ja sitä mille paikkakunnalle haastateltavien kokemukset sosiaalipalveluista sijoittuvat. Varsinainen haastattelu aloitettiin kysymyksellä, jonka tarkoituksena oli toimia alustuksena ja johdantona teemoissa käsiteltäviin aiheisiin. Näin saatiin selville, millä tavalla haastateltavat mieltävät käsitteet ennakkoluulot ja syrjintä.

Haastateltavat kohdattiin henkilökohtaisesti ja he kertoivat asioista vapaasti ja omin sanoin. Haastattelutilanteessa pyrittiin siihen, että tilanne oli haastateltaville luonnollinen ja keskustelunomainen. Haastattelukysymysten ja lisäkysymysten avulla pyrkimyksenä oli ohjata keskustelua ”oikeille raiteille”. Haastattelutilanteissa pyrittiin motivoimaan ja innostamaan haastateltavia aidon kohtaamisen kautta. Haastatteluiden aikana kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, ettei haastattelu aiheuttaisi osallistujille haittoja (vrt. Tuomi – Sarajärvi 2009: 125). Koska haastatteluiden aiheet eivät olleet kovin positiivisia ja koska luonnollisestikaan minulla ei ollut omakohtaista kokemusta siitä minkälaista on olla romani Suomessa, tilanneherkkyys nousi haastatteluiden aikana tärkeäksi tekijäksi.

Neljä haastatteluista oli yksilöhaastatteluja ja yksi kahden henkilön yhteishaastattelu. Kolme haastatteluista toteutettiin kotiloissa ja kolme henkilöiden toimistotyöpaikoilla. Haastatteluiden kesto vaihteli 15–60 minuutin välillä. Huomio kiinnittyi aineiston keruussa tutkimuksen luotettavuuteen. Pyrkimyksenä oli tehdä työskentelystä läpinäkyvää. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin tarkasti. Haastatteluiden nauhoittamisen tavoitteena oli lisätä tutkimuksen luotettavuutta, sillä se mahdollistaa asioiden paikkaansa pitävyyden tarkastamisen myös tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa.

5.2.3 Aineiston analyysi

Analyysimenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tekstimuodossa olevaa aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään tällä tavoin muodostamaan tiivistetty ja selkeä kuvaus kadottamatta tai muuttamatta sen sisältämää tietoa. (Sarajärvi- Tuomi 2009:108.)

Aineiston analyysi aloitettiin litteroimalla nauhoitettu aineisto kirjalliseen muotoon. Litterointi vaiheessa haastatteluissa ilmenneet nimet ja muut tunnistetiedot häivytettiin. Litteroitu aineisto koodattiin sen hallinnan ja jatkokäsittelyn helpottamiseksi sekä haastateltavien anonymiteetin varmistamiseksi käyttämällä henkilökoodeja (H1- H6). Koko aineisto luettiin useaan kertaan, jotta siitä saatiin hyvä kokonaiskuva.

Aineisto purettiin ja analysoitiin pala kerrallaan. Pyrkimyksenä oli systemaattinen aineistotarkastelu. Tavoitteena oli analyysiä tehdessä unohtaa kaikki aikaisempi tieto ennakkoluuloista ja syrjinnästä, ja keskittyä näin täyspainoisesti aineistosta nouseviin ajatuksiin. Kulttuurillisen objektiivisuuden kannalta merkitystä voi olla sillä, että tutkimuksen tekijä ei ole kulttuuritaustaltaan romani. Tärkeäksi analyysiä kantavaksi ja eteenpäin vieväksi voimaksi muodostuu kärsivällisyys. Analyysin luotettavuuden kannalta oli olennaista palata tietyin väliajoin alkuperäisiin teksteihin tarkastamaan tiedon oikeellisuutta ja sitä ettei tekstin sisältämä sanoma ole muuttunut analyysin aikana.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa litteroidut haastattelut yhdistettiin kokoamalla ne yhteen asiakirjaan teemoittain. Kun koko haastatteluaineisto oli kerätty teemoittain, suoritettiin sen pelkistäminen. Aineiston pelkistäminen helpotti sen jatkokäsittelyä.

Aineiston pelkistäminen suoritettiin sekä tiivistämällä että pilkkomalla aineistoa osiin. Haastattelu aineistosta eriteltiin tekstikatkelmia eli haastateltavan sanomia yksittäisiä asioita tai ajatussisältöjä. Jokaisen tekstikatkelman perään merkittiin henkilökoodi, jota kuljetettiin katkelman mukana koko analyysin ajan. Henkilökoodin mukana pitäminen mahdollisti asian ja asiasisällön tarkastamisen myöhemmässä vaiheessa. Erityistä tarkkaavaisuutta vaati se, ettei vastauksia irroteta asiayhteydestä, jolloin sen sanoma vääristyisi. (vrt. Sarajärvi- Tuomi 2009:109.) Toisessa vaiheessa teemojen sisällä olevia samantapaisia vastauksia koottiin yhteen, jolloin aineisto tiivistyi. Vastauksien koonnin jälkeen luotiin teemalle alakäsitteitä, joiden alle kootut vastaukset pystyi sijoittamaan.

Kolmannessa vaiheessa tehtiin rajauksia ja poimittiin aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta kiinnostavimmat aihealueet. Analysoitavasta aineistosta rajattiin pois alakäsitteet, joiden ei nähty sisältävän tarpeeksi aineistoa ja jotka eivät olleet opinnäytetyön kannalta olennaisia. Rajauksen tekeminen oli haastavaa, sille siinä joutui jättämään analyysin ulkopuolelle monta mielenkiintoista aihe- aluetta. Tämän jälkeen ryhmittelyä jatkettiin niin, että aineistoa yhdisteltiin uusiin kokonaisuuksiin etsien samankaltaisuuksia, jotka löytyivät kaikista ryhmään kuuluvista ajatussisällöistä.

Analyysin ollessa valmis palattiin vielä taaksepäin tarkastamaan, ettei virheitä ole syntynyt analyysin edetessä tai ettei haastateltavien sanoma ole muuttunut analyysiä tehtäessä. Koko analyysin ajan pyrkimyksenä oli ymmärtää haastateltavia heidän omasta näkökulmastaan.

6 TULOKSET

Kaikki haastatteluun osallistuneet romanit kertovat kohdanneensa ennakkoluuloja ja syrjintää Suomessa. Osa haastateltavista kertoi kohtaavansa ennakkoluuloja päivittäin. He kokevat, että ennakkoluulot ovat sekä syvällä ihmisissä että yhteiskunnan rakenteissa. Se, että romanit erottuvat sekä kulttuurillisesti että ulkoisen olemuksen perusteella pääväestöstä nähtiin syyksi monen ihmisen ennakkoluuloiselle ja syrjivälle käytökselle.

6.1 Ennakkoluulojen ilmeneminen

Haastateltavat kertovat ennakkoluuloisuuden usein kytevän taustalla ja ilmenevän muun muassa kehonkielenä, ilmeinä ja eleinä. Aineistosta nousi haastateltavien kokemus siitä, että ihmisten ennakkoluuloisuus on monesti helposti aistittavissa, eikä siihen tarvita sanoja. Osa haastateltavista kuitenkin kertoi olleensa myös tilanteissa, joissa ennakkoluuloisuus on ilmennyt suorina sanoina.

Senhän näkee. Senhän pystyy ihminen lukemaan rivien välistäkin. Äänenpainot, tyyli, bodylanguage, kaikki niinku sit pystyy laskeen yhteen kyllä. Eihän ne uskalla, tai uskalla ja uskalla. Miks ei ne uskaltas sanoo suoraankin mitä ne ajattelee, mut eihän ne voi työtehtävissään niinku sillalaililla. Ne tulee tollaviisii kauttalinjain esille, ne kunkin henkilön käsitykset ja ennakkoluulot. (H1)

(...) Ei oo töitä. Älä pelkää ei oo töitä! Mulle on sanottu ihan näillä sanoilla.(H3)

6.2 Koulutus ja sivistys karkottavat ennakkoluulot

Aineistosta nousi selkeä ajatus siitä, että koulutustasolla ja sivistyksellä on yhteys sekä suvaitsevaisuuteen että ennakkoluuloisuuteen. Koulutuksen katsottiin lisäävän tietoa ja tuovan sivistystä. Koulutuksen katsottiin myös lisäävän varakkuutta, joka mahdollistaa matkustelun ja tätä kautta maailmankuvan laajentamisen ja tutustumisen vieraisiin kulttuureihin.

Niin ku tässä on myös sekin näkyvässä, että mitä koulutetumpi henkilö sen sivistyneempi. Mä en oo oikeesti koskaan kokenu sivistyneiden ihmisten kautta, jossain johtaja- asemassa olevien ihmisten. Mä en oo koskaan kokenu niitten kanssa et ne ois mitenkään halventanu mua.(...)Mä oon miettiny sitä et ne, joilla on sivistystä ja korkea koulutus, niillä on ollut varaa lähteä käymään ulkomailla. Ne on nähneet sitä elämää muuallakin. (H2)

Haastatteluista tuli esille, että koulutuksen mukana tuoman sivistyksen rinnalla nähtiin ihmisen elämäkatsomuksella ja arvoilla, joita ihminen on lapsuudenkodistaan asti kantanut mukanaan, olevan vähintään yhtä suuri merkitys.

Mutta nuorisossa on uteliaisuutta ja kansainvälisyyttä, ja sitte se riippuu kotitaustasta. Jos on avoimellisuutta ja vapaamielisyyttä ja oikeaa

puhdasta sivistystä, niin ne ei arvosta rumuuden eikä kauneuden mukaan vaan ihmisyyden. (H5)

Niin ja se tietenkin, että välttämättä ei riitä se, että on koulutukseltaan jotakin vaan, jos on sydämen sivistystä. Osaa arvostaa ihmistä ihmisenä.(H4)

6.3 Yhteiskunnassa tapahtuva muutos, onko sitä?

Haastateltavat näkevät, että pääväestön suhtautuminen romaneihin on muuttunut vuosien varrella ja että ollaan menossa parempaan suuntaan. Suurimmiksi syiksi tälle nähtiin yleisesti noussut koulutustaso, kansainvälistyminen ja maahanmuuttajien tulo Suomeen. Nykyisin sekä pääväestö että romanit ovat koulutetumpia ja koulutusta arvostetaan ihan eri tavalla kuin ennen.

Ehkä se on nytte viime vuosina helpottunu. Mä luulisin näin.(...) ilmeisesti tuo koulutus, koulutus tekee sen. Yleinen koulutustaso. Tulee sivistyneitä ihmisiä ja sitten se suvaitsevaisuus ni se tietysti laajenee, laajenee aina sitte koulutuksen mukaisesti. Näin että on se parempaan suuntaan menossa. (H6)

Maahanmuuttajien kautta on tullu semmosta siedätyshoitoa ja varsinkin tän päivän nuoret, niistä on ihan normaalia, et on eri heimoista kavereita. (H2)

En mä tiää onko suhtautuminen muuttunu. Ehkä ihmiset vaan kasvaa, ehkä ihmiset aikuistuu. Tietenkin, kun mä olin nuori ja peruskoulussa, ja asuin Martinlaaksossa. Se oli semmonen alue, että missä porukka oli uusia helsinkiläisiä. Ne oli maalta muuttanu. Sinäänsä eivät olleet nähny muunlaisia erilaisia ihmisiä. Heillä on vahvat asenteet. Ja mä jouduin taistelemaan sellaisella alueella. (H1)

6.4 Romanit ja työ

Jokainen haastateltavista kertoo kohdanneensa työelämässä ennakkoluuloja ja syrjivää käytöstä. Rärkeimmät tapaukset liittyvät siihen, että työhönottovaiheessa romanille on ilmoitettu, ettei häntä voida ottaa töihin hänen kulttuuritaustansa vuoksi. Ennakkoluuloisuus ja syrjintä sekä vaikeuttavat että estävät työn saannin.

Se on esimerkiks työvoimatoimistosta sanottava, että ei sen kautta romanit kauheen hyvin töitä saa. Kyl se menee sellasen tuntemisen perusteella, et joku tuntee jonkun ja sitä kautta niin ku saa tavallaan suosituksia sit niiltä ihmisiltä. (H3)

(...) Nii se johtaja oli sanonu, et joo niin kuuluis, mut mä en voi ottaa häntä kun hän on mustalainen. (H4)

Haastateltaville on noussut kokemus siitä, että ei riitä, että romani on koulutettu ja hänellä on työkokemusta alalta, vaan hänen on erikseen pystyttävä todistamaan pätevyytensä ansaitakseen arvostusta työyhteisössä.

Kylhän niinku mustalainen saa tehdä aina kaksinkertaisen työn niinä ensimmäisinä päivinä ja viikkoina, miks ei kuukausinakin. Et kyl olkapään takaa kytätään koko ajan mitä oikeen tehdään.(H1)

Tuolla työhommisakin niin kyllä sen vähä tuntuu,että se pitää tehdä vähä tarkemmin ku muut ne työt, että ku se tausta kyllä sielä tekee sen. (H6)

Ennakkoluulot työhönotossa ja työpaikoilla johtavat itsensä tarkkailuun, yli varovaisuuteen ja yli yrittämiseen. Negatiivinen asennoituminen pakottaa olemaan koko ajan varpaillaan, joka on henkisesti todella raskasta. Aineiston pohjalta voi todeta, että syrjintä työhönotossa ja ennakkoluulot työpaikalla johtavat siihen, että romanityöntekijälle syntyy tunne siitä, ettei omalla työpanoksella tai osaamisella ole merkitystä. Kun on kohdannut paljon tämänkaltaisia vastoinkäymisiä, vaaditaan lujaa luonnetta, että jaksaa edelleen yrittää.

Et jos ei ois ollu niin vahva ihminen, niin monet ois luovuttanu. Näin tapahtuu sellasille nuorille, jotka ei jaksaa tai yksinkertaisesti välitä. ” No olkoon. Tehköön työnsä se, joka on keksinyki” Et helposti voi antaa periks. Et ku on noin ilkeitä, niin olkoon. (H4)

6.5 Romanit sosiaalipalveluiden asiakkaana

Haastateltavat kokivat myös sosiaalipalveluissa ennakkoluuloisuuden vähentyneen kansainvälistymisen ja maahanmuuttajien määrän nousun myötä. Haastateltavat näkivät 1990- luvun laman vaikuttaneen siihen, että palveluiden laatu parani. Kun yhä useampi ihminen tarvitsi apua, avunpyytäjiin ei enää suhtauduttu niin ennakkoluuloisesti.

Sosiaalipuolelta ehkä se, että tuli maahanmuuttajia ja, että taloudellinen tilanne edellisen laman aikaan toi sosiaalipuolen asiakkaiks hirveesti ihmisiä, ehkä se muutti sit vähän sitä asennetta. (H3)

Haastateltaville oli kokemustensa pohjalta syntynyt tunne siitä, että työntekijän ennakkoluuloisuudella ja asenteella romaneita kohtaan on vaikutusta asian etenemiseen.

Eräs haastateltavista mainitsee lainopillisen näkökulman. Hän kokee, että on olemassa laki, jota luetaan. Mutta se miten sitä luetaan, riippuu lukijasta, ja hänen sekä halustaan että kyvystään toimia romaniasiakkaan kanssa. Heillä oli tunne siitä, että romanin täytyy olla hyvin tietoinen oikeuksistaan, jotta ennakkoluulojen pohjalta tapahtuvaa asian hoitamatta jättämistä tai viivästymistä ei pääsisi tapahtumaan.

Esimerkiks naisten hameissa ja tällaviisiin on ollu hirveesti niinku linjoissa eroavaisuutta. Sehän lukee laissa, mutta silti ei oo yhtenäistä linjaa. Jotkut myöntää ja jotkut ei myönnä ollenkaan. Ja jotkut pitää sitä ihan pöyristettävänä, et miks sä ees pyydät tollasta. Eihän ne perustele sitä muulla tavalla ku sillä tavalla, et mee kirpparilta ostaa vaatteita, et sulla on varaa niihin. (H1)

Valtaosalla haastateltavista oli kokemus siitä, että he ovat ainakin jossain vaiheessa elämäänsä tulleet loukatuiksi tai nöyryytetyiksi sosiaalipalveluissa. Kokemusten pohjalta on syntynyt tunne eriarvoisuudesta. Tunne siitä, ettei sosiaaliturva kuulukaan romanille. Tällaiset kokemukset heikentävät uskoa palveluiden saatavuuteen sekä nostavat kynnystä ottaa yhteyttä avuntarpeessa. Aineistosta pohjalta voi todeta, että ennakkoluulojen täyteisillä kokemuksilla on suora yhteys siihen, että romaneiden luottamus viranomaisten tarjoamia palveluita kohtaan on heikko.

Sitten tuli tilanne, että mä jouduin turvautumaan sosiaaliapuun. Ja se oli tota ihan hirveetä. Voin suoraan sanoa. Mua itketettiin siellä kerran, jos toisenkin. (H4)

Haastateltavat kertovat kohdanneensa sosiaalipalveluissa suoraan kiinnostusta romanikulttuuria kohtaan. Usein kulttuuria kohtaan osoitettu kiinnostus on vilpittöä ja sillä on positiiviset lähtökohdat ja seuraukset. Mutta hyväntahtoinenkin kiinnostus voi joskus tuntua ahdistavalta, jos syntyy tunne, että on joka paikassa velvollinen pitämään luennon kulttuuristaan saadakseen itselle kuuluvat palvelut. Haastateltavat toivoivat, että kulttuurin avaaminen olisi ennemmin romanista itsestään lähtöisin olevaa. Niin että olisi mahdollisuus kertoa kulttuurista se mitä itse haluaa ja niistä asioista joilla kokee olevan merkitystä palvelun saamisen kannalta. Haastateltavilla oli positiivisia kokemuksia saamastaan palvelusta paikoissa, joissa oli otettu romanihenkilöltä konsultaatio apua. Silloin työntekijöillä on ollut tietoa ja ymmärrystä kulttuurin erityispiirteistä, ja näin ollen asiointi on ollut mielekäästä ja sujuvaa.

Eihän minun niinku jos minä puhun jostain asian ongelmallisuudesta, ni eihän minun tarvitse sanoa, että kun mä nyt asun sillä ja sillä tavalla ja on mulla semmosia ja semmosia tapoja, vaan se koskee sitä asiaa. Että tota ei mun tarvii niinku sisintäni paljastaa ja sitä mun persoonaa, vaan sitä asiaa mist on kysymys. (H5)

Haastateltavilla oli myös vahva kokemus siitä, että on hyvin työntekijästä riippuvaa näkeekö hän ihmisen kulttuurin takaa vai kohtelee hän asiakasta ennakkoluulojen värittämien käsitysten pohjalta romanikulttuurin edustajana.

Mulla on ollu muutama sosiaalityöntekijä, jotka ovat olleet ihan älyttömän hyviä. Ottaneet ihmisenä vastaan ja yrittäneet auttaa parhaamman mukaan. Mut on sit myös tämmösiä, jotka eivät halua nähä sitä ihmistä sen etnisyyden takaa. (H1)

6.6 Toteutumaton yhdenvertaisuus palveluiden piirissä

Haastateltavilla oli lukuisia kokemuksia yleisissä palveluissa kuten kahviloissa ja kauppoissa kohdatuista ennakkoluuloista, jotka ilmenevät hyvin suoraan. Esimerkiksi kaupassa vartijat lähtevät todella helposti seuraamaan romaniasiakasta. Tämä johtaa siihen, että romaniasiakas joutuu kiinnittämään erityistä huomiota siihen, ettei käyttäydy niin, että se voidaan tulkita epäilyttäväksi. Haastateltavilla oli myös kokemuksia siitä, että heitä ei ole päästetty ravintolaan sisälle kansanpuvussa tai heille on kieltäydytty myymästä kultasepän liikkeessä tai heihin on kohdistettu erilaisia säädöksiä, kuin muihin asiakkaisiin. Kokemukset ovat loukkaavia ja vaikeuttavat asiointia. Ne myös johtavat siihen, että normaaleista arjen askareista muotoutuu kuormittavia ja ahdistavia.

Varsinkin, jos ei käy omassa tutussa kaupassa, vaan menee vaikka naapurikylään kauppaan, kyl ne (vartijat) heti lähtee perään. Ja sit sen, ainakin itessini oon huomannu, et se rasittaa minua. Käyttäytyä niin avonaisesti ettei jää mitään epäselvää. Ei kaivele taskuja. Aina jos puhelin soi kaupassa, sekin on et lukeekohan joku tän tilanteen nyt väärin. Se menee sellaseks ittensä seuraamiseksi. (H2)

Haastateltavilla oli vahva näkemys siitä, että liian harvoin heidät nähdään yksittäisinä ihmisinä, vaan lähes aina kulttuurinsa edustajina ja näin ollen kasvoina koko romaniväestölle. Tämä pakottaa ottamaan vastuun koko ryhmästä, ja johtaa siihen, että yksittäisen romanin teko leimaa kaikkia kulttuurin edustajia. Haastateltavilla oli kokemus, että kuulopuheiden ja ennakkoluuloisten käsitysten pohjalta romaneihin liitetään helposti laiskan ja epärehellisen ihmisen leima, jonka elämänfilosofian katsotaan olevan siipeily ja palveluiden hyväksikäyttö.

Se on niin hauska homma, et sä oot kasvoit niin ku isommalle ryhmälle. Jos mä oon pahalla päällä niin sanotaan, et ” tollasii ne mustalaiset on!”, mut jos mä oon oikeen herttasella ja hyvällä päällä niin sit sanotaan, ” ai, et onks noi mustalaiset tommosii?” Se on tavallaan se vastuu koko ryhmästä. Et se ei oo vaan sitä et mä oon pahalla päällä, vaan se on se mustalainen. Hyvässä ja pahassa. (H3)

6.7 Syrjinnän ja ennakkoluulojen vaikutus romanien elämään

Haastatteluista ilmeni, että romanin on oltava todella vahva ja omattava hyvä itsetunto, jotta pärjää. Vahva identiteetti suojaa paineelta, joka muodostuu ristiriitaisista rooliodotuksista, joita romaneihin kohdistetaan. Luonteen lujuus ja vahvuus kannustavat jatkamaan syrjivästä käytöksestä huolimatta. Haastateltavat kertovat joutuneensa elämässä tekemään valintoja, joita eivät olisi tehneet, jos yleinen ilmapiiri olisi suvaitsevampi. Ennakkoluulot ja syrjivä käytös pakottavat tekemään valintoja, olemaan varuillaan ja varautumaan vastoinkäymisiin.

Et toisinaan vedetään niin alta lipan, et mä mietin, et kannattaako tää. Kyl mä oon ihan rehellisyyden nimissä aika ajoittain miettiny Suomesta pois muuttamista. (H2)

Ennakkoluuloisessa ja syrjivässä ympäristössä eläminen aiheuttaa turhautumista. Ne voivat johtaa myös luovuttamiseen, siihen ettei jaksa enää yrittää, koska on menettänyt uskonsa siihen, että voisi toimia yhteiskunnassa samanvertaisena jäsenenä. Haastateltavilla oli kokemus siitä, että tällaiset ihmiset alkavat herkästi toimimaan pääväestön ennakkoluulojen ja häneen asettaman leiman mukaisesti, jos he eivät saa mistään tukea ja apua.

Ne (puhuu yksittäisistä romaneista) käyvät elämään sillä tavalla, kun valtaväestö heistä luulee. Ne ruokkii sitä luulokuvaa sit. Koska ne ajattelee, ”et tää nyt on ihan sama kävelenkö mä käsilläni vai päälläni!”. (H2)

Haastateltavat kokivat romaneihin kohdistuvan ennakkoluuloisuuden johtavan siihen, että he ovat yhteiskunnassa eriarvoisessa asemassa kuin pääväestö. Haastatteluihin osallistuneilla romaneilla on tunne siitä, että he ovat ainaisessa altavastajan roolissa ja joutuvat itse huolehtimaan oikeuksistaan. Hyvin asian konkreettisuutta ja kovuutta kuvasi se, että haastateltavat puhuivat päivittäisestä taistelusta omista oikeuksista. Haastattelusta nousi esille, että mitä tiiviimmin romani elää yhteydessä pääväestöön ja

pääväestön kulttuurin mukaisesti sitä vähemmän hän kohtaa ennakkoluuloja. Haastateltavilla oli kokemus, siitä että romaneihin kohdistuva paine muuttaa käyttäytymistä ja kulttuuria tullakseen hyväksytyiksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarkastella romanien henkilökohtaisia kokemuksia ennakkoluuloista ja syrjinnästä. Olettamuksena ei ollut, että kaikilla haastatteluun osallistuneilla romanihenkilöillä on kokemuksia syrjivästä käytöksestä. Tuloksista käy kuitenkin selkeästi ilmi, että jokainen haastatteluun osallistunut on elämänsä aikana kohdannut ennakkoluuloja ja syrjivää käytöstä Suomessa. Haastatteluiden perusteella sukupuolella ei ollut juuri merkitystä syrjinnän kokemusten määrälle tai laadulle.

Opinnäytetyön tulosten perusteella tavallisimpia ennakkoluulojen ja syrjinnän ilmenemismuotoja ovat ilmeet ja eleet. Tulokset osoittavat, että tavallisimmin ennakkoluulot näyttäytyvät ihmisten käytöksessä romaneita kohtaan. Haastateltavat mainitsivat, että heillä on kokemuksia myös sanallisesta syrjinnästä, mutta harva toi julki kokemuksia, joissa heihin olisi kohdistettu pilkkaa tai muunlaista sanallista syrjintää. Haastatteluun osallistuneet eivät kertoneet kohdanneensa syrjintää tai rasismia johon olisi liittynyt väkivaltaa tai sen uhkaa. Puuronen (2003: 193–196) kuvaa tämänkaltaisia kokemuksia arkipäivän rasismina, jota tapahtuu sekä tahattomasti että tarkoituksellisesti. Se millaisen viestisisällön ilmeet ja eleet saavat riippuu pitkälti ihmisen henkilökohtaisista asenteista ja intresseistä. Joskus ilmeet ja eleet ovat tahattomia tai tiedostamattomia. Eleitä ja ilmeitä tulkitessa on huomioitava tulkinnassa tapahtuvan virheen mahdollisuus. Tällöin täysin tahaton ele tai ilme saatetaan tulkita uhkaavaksi tai syrjiväksi käytökseksi.

Kerrotut syrjintäkokemukset liittyivät vahvasti pääväestön romaneihin kohdistamiin ennakkoluuloihin ja syrjintä kokemuksiin. Kerrottuihin kokemuksiin ei liittynyt muiden vähemmistöjen edustajien romaneihin kohdistamia ennakkoluuloja. Muut vähemmistöt mainittiin haastatteluissa, joko romaneiden kanssa samassa asemassa oleviksi tai jotkut haastateltavista kokivat esimerkiksi maahanmuuttajien olevan jossain määrin paremmassa asemassa kuin romanit. Osa haastateltavista mainitsi romanien ennakkoluulot pääväestöä kohtaan. Näiden ennakkoluulojen synnyn syyksi nähtiin

pääväestön oma käytös romaneita kohtaan. Eräs haastateltavista korostaa, että monelta romanilta puuttuu molemminpuolisten ennakkoluulojen takia luottamus pääväestöä kohtaan. Se johtaa siihen, että kohdatessaan huonoa kohtelua on romanin, joissain tilanteissa vaikea nähdä johtuuko kohtelun huono laatu siitä, että hän on romani vai yleisesti huonosta palvelun laadusta. Tällöin saattaa tehdä vääriä tulkintoja. Kulttuurien välisen toimivan dialogin syntymisen kannalta olisi tärkeää, että jokainen kulttuurinedustaja nähtäisiin yksilönä, jolla on henkilökohtaiset arvot ja asenteet. Vastavuoroisen ymmärryksen rakentuminen vaatii keskinäistä luottamista (Aarnio 1999:32). Kulttuurien välisillä avoimilla keskusteluilla, joissa huomioidaan molempien mielipiteet, on mahdollista murtaa ennakkoluuloja ja kehittää toimivaa vuorovaikutusta.

Pitkänen (1998: 69) näkee stereotyyppisten käsitysten olevan ongelmallisia varsinkin silloin, jos niihin ei ole valmis suhtautumaan kriittisesti ja muuttamaan käsityksiä havaintojen perusteella. Tulokset osoittavat, että haastatteluun vastanneet romanit näkevät ennakkoluulojen ja syrjinnän taustalla stereotyyppisen ajattelumallin siitä, että kaikki romanit ovat samanlaisia. Yksittäisen negatiivisen kokemuksen nähdään tällöin leimaavan kaikkia romaneita. Haastatelluilla on kokemuksia siitä, että vaikka he ovat osoittaneet omalla toiminnallaan ennakkoluulot vääriksi, heidät on siitä huolimatta kohdattu stereotyyppisen ajattelumallin mukaisesti.

Kaikki haastateltujen kertomat kokemukset sijoittuivat perheen ja kodin ulkopuolelle. Työ oli konteksti johon monet kokemukset liittyivät. Tulosten perusteella voidaan katsoa, että syrjintä työelämässä johtaa siihen, että yhteiskunta menettää monen romanin työresurssit, voimavarat ja osaamisen. Syrjinnän toteuttajina haastatellut näkivät pääasiassa sellaiset ihmiset, jotka eivät ole kouluttautuneet ja sitä kautta hankkineet sivistystä. Romani nuorten kouluttautumien nähtiin positiivisena asiana. Kulttuurien väliset kohtaamiset ja yhteiset intressit poistavat ennakkoluuloja. Näenkin, että koulu ja työpaikka ovat foorumeita, joissa tapahtuu luonnollisia kohtaamisia, jotka ruokkivat molemmin puoleista suvaitsevaisuutta.

Tulokset osoittavat, että sosiaalipalveluissa ilmenee romaneita kohtaan sekä ennakkoluuloja ja syrjintää. Haastateltavat kertovat niiden monesti ilmenevän käytöksessä, mutta myös pompottamisena, asioiden kertomatta jättämisinä ja siinä, etteivät asiat etene. Haastatellut ovat kohdanneet epäkunnioittavaa käytöstä ja palveluhaluttomuutta. Sosiaalipalveluiden piirissä esiintyvään syrjintään ja

ennakkoluuloihin on suhtauduttava vakavasti. Työntekijä edustaa itseään, mutta työskennellessään myös toimialaansa. Ennakkoluuloisesti ja syrjivästi käyttäytyvästä työntekijästä voi saada kuvan, että hän käytökselleen edustaa koko instituution arvoja ja asenteita. Tämän vuoksi työpaikoilla on keskusteltava ennakkoluuloista ja tehtävä töitä niiden pois kitkemisen eteen. Koulutuksen ja aitojen kohtaamisten kautta on mahdollista kehittää erilaiset kulttuurit huomioivaa työtettä.

Ennakkoluulot ja syrjintä johtavat siihen, ettei tasa- arvo toteudu. Haastateltavat näkivät ennakkoluuloisuuden vaikuttavan muun muassa oikeuksien eväämiseen. Jos romanikulttuurin säilymistä ja olemassaoloa ei tueta, johtaa se väistämättä kulttuurin rappeutumiseen. On tärkeää, että romanilapsille ja nuorille muodostuu vahva kaksoisidentiteetti, jotta heillä on mahdollisuus samanaikaisesti ylläpitää omaa romanikulttuuriaan ja olla osallisina pääväestön kulttuurissa.

Haastatelluille on kokemustensa kautta noussut tunne siitä, että ennakkoluulojen ja syrjinnän paineen alaiseksi joutuva ihminen tarvitsee vahvaa identiteettiä selvitäkseen. Makkonen (2003:8) korostaa, että syrjivässä käytöksessä on kyse teosta, jolla riistetään ihmiseltä jokin hänelle kuuluva oikeus tai palvelu ja samalla loukataan ihmisen identiteettiä rankasti. Haastateltavat näkevät, että ihmisen tulee olla kova ja rohkea pitäessään kiinni oikeuksistaan. Tämä aiheuttaa väsymistä, uupumista ja tunteen omasta riittämättömydestä. Syrjinnän onkin todettu olevan yhteydessä syrjäytymiseen, radikalisoitumiseen ja psyykkiseen pahoinvointiin, kuten ahdistukseen ja masennukseen. (Makkonen 2003:9, 19). Sosiaalialalla tulisi kehittää keinoja syrjintään puuttumiseen. Monessa tapauksessa syrjintään puuttuminen aikaisessa vaiheessa voi toimia ennaltaehkäisevänä asianhaarana esimerkiksi syrjäytymiselle.

Ennakkoluuloja sisältävät tilanteet nostattavat tunteita pintaan, koska niissä loukataan ihmisen minuutta. E erityisen vakavan ilmiön syrjinnästä tekee näin ollen se, että se kohdistuu usein sellaisiin ominaisuuksiin, joihin ihmisen on mahdoton vaikuttaa kuten etnisyys tai kulttuuritausta (Makkonen 2003:9). Nämä ominaisuudet ovat olennaisen tärkeitä myös ihmisen identiteetin eheyden kannalta. Kun yksilön kohtaamat ennakkoluulot ja syrjintä liittyvät kulttuuriin, voidaan niiden nähdä koskettavan tunnetasolla myös perheenjäseniä.

8 POHDINTA

Kasvattamalla ymmärrystä ennakkoluuloista ja syrjinnän kokemusten laadusta ja niiden vaikutuksesta yksilölle, voidaan parantaa työskentelytapoja ja kehittää työskentelymalleja, joiden tarkoituksena on vähentää romanien kohtaamia ennakkoluuloja ja syrjintää. Romano Missio ry:n tarjoama koulutus ja konsultaatio palvelu, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilla on mahdollisuus saada valmiuksia kohdata romaniasiakkaita ja ymmärtää romaneiden kokemuksia, tukee sekä romaniperheiden hyvinvointia että kehittää työntekijöiden ammatillisia valmiuksia. Yhdistyksen on mahdollista hyödyntää opinnäytetyötä tekemässään työssä ennakkoluuloja ja syrjintää vastaan. Opinnäytetyötä on mahdollista hyödyntää myös sosiaalialan työpaikoilla sekä tiedon saantiin, että ennakkoluuloja ja syrjintää käsittelevän keskustelun herättelyyn.

Näen tärkeäksi, että tulevaisuudessa kiinnitetään erityisesti huomiota romanilasten tukemiseen. Opinnäytetyön tulosten perusteella näen tärkeäksi, että romanilapsille muodostuu vahva kaksoisidentiteetti. Vahva minäkäsitys toimii suojana syrjintää vastaan. Jotta lapsi voi hyödyntää kaikki sekä romanikulttuurin että pääväestön kulttuurin vahvuudet, tarvitsee hän mahdollisuuden eheän identiteetin muodostamiseen sekä mahdollisimman paljon tukea ympäristöstä. Identiteetiltään eheä romanilapsi voi näin ollen juurtua helpommin suomalaiseen yhteiskuntaan ja tuntea kuulevansa tänne, ollen ylpeä kulttuuritaustastaan. Tästä näkökulmasta katsottuna opinnäytetyöstä nousevaa tietoa on mahdollista hyödyntää kehitettäessä monikulttuurisuuden huomioivaa työtettä päiväkodeissa ja kouluissa. Aikuisten romanien kertomien kokemusten perusteella on mahdollista pohtia ennakkoluulo ja syrjintä kokemusten vaikutuksia lapsiin. Tiedon ja oikeanlaisen työskentelyotteen kautta on mahdollista kehittää uusia tapoja, joilla tukea romanilapsen kaksoisidentiteetin kehitystä ja sitä kautta koko perheen hyvinvointia.

Romanien kokemuksia rasismista ja syrjinnästä on tutkittu jonkin verran. Erityisesti romanilasten ja nuorten kokemukset syrjinnästä ja ennakkoluuloista olisi mielestäni mielenkiintoinen tutkimusaihe. Romanilasten ja -nuorten kokemukseen liittyvän tutkimustiedon avulla olisi mahdollista parantaa sosiaalihuollon ja kouluhuollon palveluita, niin että ne tukisivat mahdollisimman hyvin kaksoisidentiteetin kehitystä sekä romanilasten ja -nuorten kiinnittymistä ja sitoutumista yhteiskuntaan.

Opinnäytetyöstä saamani tiedon valossa olisi mielenkiintoista lähteä toteuttamaan toiminnallista opinnäytetyötä, joissa tavoitteena olisivat aidot ihmisten väliset kohtaamiset ja sitä kautta vallitsevien ennakkoluulojen murtaminen. Hyödyllistä olisi myös tutkia romaneihin kohdistuvia ennakkoluuloja ja niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä sosiaalipalveluiden työntekijöiden näkökulmasta. Tätä kautta voidaan lähteä pohtimaan, miten ennakkoluulojen ja syrjinnän kitkeminen pois sosiaalipalveluista olisi mahdollista.

Koska tämä oli ensimmäinen tekemäni tutkimus, tuntui prosessin aluksi tutkimusmenetelmien sekä opettajien ohjeiden hyödyntäminen tutkimukseen haastavalta. Opinnäytetyön edetessä kuitenkin minulle valkeni, että tutkimusprosessin kokonaisuuden ymmärtäminen ja suunnitteleminen olisi todella tärkeää jo heti alku metreillä. Tutkimuksen edetessä tajusin, että haastattelurungosta oli muotoutunut turhan laaja. Uskon, että olisin saanut laadukkaampaa ja monipuolisempaa tietoa, jos olisin alkuperäisen suunnitelman mukaisesti keskittynyt ainoastaan sosiaalipalveluihin. Haastatteluiden tekeminen oli ihan uusi ulottuvuus ja koen kehittyneeni siinä huimasti. Litteroidessa huomioni kiinnittyi kuitenkin siihen, että haastattelutilanteissa olisi voinut rohkeammin esittää lisäkysymyksiä, joilla olisi saanut arvokasta tietoa. Toisaalta välillä jatkokysymysten esittäminen tuntui tungeksivalta, kun kyse oli vaikeasta aiheesta. Haastattelutilanteessa oli näin ollen tasapainoteltava hyvän eettisen haastattelun ja mielenkiintoisen aineiston keruun välillä. Analyysitavan valitsin lukemalla ja vertailemalla tutkimuskirjallisuudesta saatua tietoa erilaisista analyysimenetelmistä. Sisällön analyysiin päädyin, koska se vaikutti parhaiten sopivan tutkimustehtävään ja tutkimuksen luonteeseen. Analyysin tekeminen oli mielekästä ja antoisaa ja sen myötä näyttäytyi opinnäytetyön laaja-alaisuus.

Aluksi opinnäytetyö oli kuin pienistä palasista koottu mosaiikkipöytä, jossa jokainen pala oli erivärinen eikä mikään sopinut hyvin yhteen. Palasten kasaaminen eheäksi kokonaisuudeksi vei aikaa. Kokoamisen myötä joutui karsimaan paljon pois materiaalia, joka ei istunut opinnäytetyöhön ja osaltaan vastannut tutkimuskysymykseen. Vasta loppumetreillä niistä pienistä palasista kootun mosaiikkiteoksen palaset alkoivat osua kohdalleen ja alkoivat muodostaa yhtenäisen kuvan ilmiöstä.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan pidin tärkeänä tiedostaa omat ennakkoluuloni. Kiinnitin huomiota omien ennakkoluulojen pohdiskeluun saadakseni opinnäytetyöni

tarkastelusta mahdollisimman objektiivista. Koska en ole romanitaustainen ja ylipäättään romanikulttuuri on minulle suhteellisen vieras, opinnäytetyön tekeminen ja haastateltavien kokemusten luotettava ymmärtäminen vaati tutustumista monipuolisesti aiheeseen. Näen sen, että en ole romanikulttuurin edustaja sekä opinnäytetyön yhdeksi ehdottamaksi vahvuudeksi että heikkoudeksi. Vahvuudeksi siinä mielessä, että minulla oli objektiivinen suhtautuminen kulttuuriin ja haastateltavien kokemuksiin. Minulla ei voi olla kokemusta siitä, millaista on olla romani Suomessa, niinpä omakohtaiset kokemukseni eivät voineet sekoittaa haastateltavien kokemuksiin. Se, että olen pystynyt tarkastelemaan aihetta objektiivisesti lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Heikkouksina täytyy mainita se, että minulla ei ollut omakohtaisia kontakteja romaneihin. Näin ollen en itse voinut kovin paljon vaikuttaa haastateltavien hankintaan. En siis voi olla varma, mitkä seikat ovat vaikuttaneet haastateltavien valikoitumiseen. En voi esimerkiksi tietää onko haastatteluihin valikoituneilla henkilöillä suhteessa enemmän syrjinnän kokemuksia, kuin muulla romaniväestöllä. Uskon sillä, että olen pääväestön edustaja ja sosiaalialan opiskelija olleen vaikutusta haastattelutilanteissa ja sitä kautta vaikuttaneen opinnäytetyön tulosten luotettavuuteen. Nämä seikat ovat voineet vaikuttaa siihen, että haastateltavat ovat jättäneet jotain tulosten kannalta olennaista kertomatta tai vaihtoehtoisesti ovat kertoneet väritetysti kokemuksistaan. Haastateltavilla on voinut olla joko tarve peittää ongelmia tai puhua vain yleisluontoisesti romanien kokemuksista, antaen näin sosiaalisesti hyväksyttävämpiä vastauksia. Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään kriittisellä tutkimusotteella ja johdonmukaisella, ja tarkalla raportoinnilla tutkimuksen toteutuksesta.

Ymmärrykseni ja käsitykseni sosiaalipedagogisesta ajattelutavasta ovat kehittyneet koko sosionomiopintojeni ajan. Alkuvaiheessa opintoja sosiaalipedagogiikka tuntui päälle liimatulta teorialta, jota piti soveltaa lukuisissa paikoissa. Nyt kun katson tätä hetkeä, näin sen ajattelutavan liimautuneen itseeni ja toimintaani. Huomaan, että sosiaalipedagogisesta ajattelutavasta on tullut osa minua ja samalla työskentelyäni siivittävä voima. Yksilön osallisuuden tukeminen, yksilön äänen kuuleminen sekä syrjäytymisen ehkäisy ovat sosiaalipedagogisen toiminnan tavoitteita ja pääpilareita. Keskeisessä roolissa sekä sosiaalipedagogiikassa että opinnäytetyössäni on ihmisen subjektiivisuuden, identiteetin ja minäkuvan tukeminen. Opinnäytetyössä ihmisten omakohtaisten kokemusten kuulemisen kautta toteutuu sosiaalipedagoginen työote.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan taustalla on vaikuttanut sosiaalipedagoginen työote ja vahva ajatus kahden kulttuurin välisen dialogin muodostumisella.

Opinnäytetyön aihe on syventänyt tietouttani ennakkoluuloista ja syrjinnästä sekä niiden vaikutuksesta yksilölle. Opinnäytetyöni pyrkii kuvaamaan haastatteluihin osallistuneiden kuuden romanin kokemuksia ennakkoluuloista ja syrjinnästä luotettavasti ja eettisesti korrektilla tavalla. Otos on pieni, ja näin ollen sen pohjalta ei ole tarkoitus tehdä laajempia johtopäätöksiä, jotka koskisivat koko romaniväestöä. Niin kuin jo johdannossa totesin, tarkoitukseni ei ole tällä opinnäytetyöllä todistaa miten asiat ovat, vain antaa puheenvuoro romaneille ja arvostaa heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan sellaisina minkälaisiksi he itse ne sanoittavat. Pyrkimyksenäni on koko opinnäytetyön ajan ollut suhtautua asiaan neutraalisti ja kriittisesti.

Lainsäädännöllä ja yhteiskunnallisilla päätöksillä on suuri vaikutus sekä vähemmistökulttuurien oikeuksiin että ennakkoluulojen ja syrjinnän pois kitkemiseen. Kuten johtopäätöksissä ilmeni, ennakkoluulojen hälventämiseksi tarvitaan aitoja kohtaamisia, joissa ihminen nähdään ihmisenä. Vaaditaan sekä pääväestön että romaniväestön jokaisen yksilön henkilökohtaista halua muuttaa suhtautumistaan toisen kulttuurin edustajia kohtaa. Sekä taitoa nähdä jokainen ihminen yksilönä, eikä ainoastaan kulttuurinsa edustajana. Henkilökohtaisten ennakkoluulojen tunnistaminen tai syrjivän käytöksen havaitseminen omassa kulttuurissa on haasteellista ja vaatii kykyä sekä itsensä että muiden tutkiskeluun. Ennakkoluuloista eronpääseminen vaatii taitoa kuunnella ja kohdata erilaisia ihmisiä dialogisesti ja nähdä kaikki ihmiset ja kulttuurit yhdenvertaisina. Toivon työni omalta osaltaan innoittavan meitä tulevia, sekä jo sosiaalialan työssä olevia ammattilaisia kehittämään näitä kykyjä ja taitoja itsessämme.

LÄHTEET

- Aaltonen, Milla– Joronen, Mikko– Villa, Susan 2009: Syrjintä Suomessa 2008. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Aaltonen, Milla– Joronen, Mikko– Lepola, Outi 2007: Syrjintä etnisyyden, uskonnon, kielen tai kansalaisuuden perusteella. Teoksessa Lepola, Outi– Villa, Susan (toim.): Syrjintä Suomessa 2006. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry. 109- 172.
- Aarnio, Helena 1999: Dialogia etsimässä. Opettajaopiskelijoiden dialogin kehittyminen tieto- ja viestintäteknistä ympäristöä varten. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Anttonen, Ritva 2009: ” Manne takaraivossa” Ennakkoluulot ja syrjintä suomalaisten romaniyrittäjien kokemana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Bollström, Henry – Bollström, Unelma 2008:Luento. Perhetyö - opintojakso. Metropolia ammattikorkeakoulu. 26.11.2008.
- Eskola, Jari– Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Grönfors, Martti 1981: Suomen mustalaiskansaa. Juva: WSOY.
- Grönfors, Martti 1999: Romanit – alistettuna marginaalissa. Teoksessa Löytönen, Markku – Kolbe, Laura (toim.): Suomi. Maa, kansa, kulttuurit. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 303-314.
- Hagert, Helena 1998: Romanit Suomessa. Teoksessa Pitkänen, Pirkko (toim.): Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita. 106-115.
- Helne, Tuula 2004: Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123.
- Helsingin juutalainen seurakunta 2009. Fenno Judaica. Verkkodokumentti. <http://fennojudaica.jchelsinki.fi/fi_com_community.html>. Luettu 20.1.2010.
- Henkilötietolaki 523/1999. Annettu Helsingissä 22.4.1999
- Hirsjärvi, Sirkka– Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ihmisoikeudet.net 2007. Verkkodokumentti. <<http://www.ihmisoikeudet.net/etnisia-vahemmistoryhmyia>>. Luettu 20.1.2010.
- Jasinskaja-Lahti, Inga – Liebkind, Karmela– Vesala, Tiina 2002: Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.
- Joronen, Mikko– Salonen, Annamari 2006: Rasismi ja etninen syrjintä – ajatuksia ja tekoja. Teoksessa Salonen, Annamari – Villa, Susan (toim.): Rasismi ja etninen syrjintä Suomessa 2005. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.15- 68.

- Liebkind, Karmela 1996: Ennakkoluulot ja niiden uhrit. Teoksessa Dahlgren, Taina – Kortteinen, Juhani– Lång, K.J.– Pentikäinen, Merja – Scheinin, Martin (toim.) : Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino. 199-220.
- Lounela, Paavo 2001: Romanit Suomen vankiloissa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 1. Helsinki: Tietosanomat.
- Makkonen, Timo 2000: Rasismi Suomessa 2000. Tutkimusraportti. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.
- Makkonen, Timo 2003: Syrjinnän vastainen käsikirja. Vammala: Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM.
- Markkanen, Airi 2003: Romaninuorten elämää Suomessa. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.): Kamppailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 33-62.
- Mustalaisasian neuvottelukunta 1981: Mustalaiset vähemmistönä suomalaisessa yhteiskunnassa. Tietoa mustalaisuudesta ja yhteiskunnan palveluista.
- Nyman, Tuula 2009. Sosiaalihoaja. Romano Missio ry. Helsinki. Haastattelu 16.1.
- Ollikainen, Marketta 1995: Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö. Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja N:o 3.Helsinki: Yliopistopaino.
- Opetushallitus 2008: Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa. Opas. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pitkänen, Pirkko 1998: Kun kulttuurit kohtaavat- Etiikan näkökulma. Teoksessa Pitkänen, Pirkko (toim.): Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita.68-77.
- Pulma, Panu 2006: Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. Jyväskylä: Gummerus.
- Puuronen, Vesa 2003: Arkipäivän rasismi Suomessa. Teoksessa Simola, Raisa– Heikkinen, Kaija (toim.): Monenkirjava rasismi. Joensuu: Joensuu University Press.193- 210.
- Rantala, Veijo – Huttunen, Laura 1993: ”Aito mustalainen on lämmin ihminen”. Suomen mustalaisten etnisen identiteetin rakentuminen puheessa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rikoslaki 39/1889. 19.12.1889
- Saamelaiskäräjät 2008. Saamelaiset Suomessa. Verkkodokumentti. <http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=105&Itemid=104>. Luettu 20.1.2010.
- Sarajärvi, Anneli– Tuomi, Jouni 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Scheinin, Martin 1996: Mitä on syrjintä? Teoksessa Dahlgren, Taina – Kortteinen, Juhani– Lång, K.J.– Pentikäinen, Merja – Scheinin, Martin (toim.) : Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Helsinki: Yliopistopaino. 7-18.

Shakir, Aysu– Tapanainen, Maippi 2005: Rasismi ja etninen syrjintä Suomessa 2004. Helsinki: Ihmisoikeusliitto ry.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999.

Tanner , Arno 2000: Keski ja Itä- Euroopan romanit. Ulkomaalaisviraston julkaisuja 2. Helsinki: Edita.

Tilastokeskus 2009. Suomen väestö 2008. Verkkodokumentti. <http://www.stat.fi/til/vaerak/2008/vaerak_2008_2009-03-27_tie_001_fi.html. Päivitetty 27.3.2009>. Luettu 20.1.2010.

Wahlström, Riitta 1996: Suvaitsevuuteen kasvattaminen. Helsinki: WSOY.

Vast vastensa 2007: Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaali-alan ammattilaisille. Oulu: Oulun kaupunki.

Yhdenvertaisuuslaki 21/2004. Annettu Helsingissä 20.1.2004.